

Periodiek

Historische Kring Maarsssen, 50^e jaargang
nr. 4 - 2023

IN DIT NUMMER:

Beeldend kunstenaar

**PETER
PETERSEN**

EN ONDER ANDERE:

**DE KERK VAN
TIENHOVEN**

ARMENZORG 2

**ANTONI WATERLO
EN DE LAAN BIJ
PAARLENBURG**

Naar erkend scharrelylees

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

 VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN
aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346

561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961
465

colofon

De Historische Kring Maarssen is opgericht op 11 september 1972 en opgenomen in het verenigingsregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Informatie en contact

Website: www.historishekringmaarsse.nl
E-mail: secretaris@historishekringmaarsse.nl

Bestuur

Bert Appeldoorn, voorzitter
E-mail: voorzitter@historishekringmaarsse.nl
Arie van Ginkel, secretaris
Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168
E-mail: secretaris@historishekringmaarsse.nl
Len Goossens, penningmeester
E-mail: penningmeester@historishekringmaarsse.nl
Helma Bokhove, Hans van Bommel, Bert de Ruiter

Ledenbeheer:

Jantien de Ruiter
E-mail: ledenbeheer@historishekringmaarsse.nl
Tel: 0346-563599

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), dhr. B. de Ruiter (21-02-2002), mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema (23-02-2006), dhr. B. Visschedijk (26-02-2009), mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), dhr. H. Blaauw (06-03-2014), dhr. H. van Bommel (28-10-2021)

Leden van verdienste:

Drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften-van Rijswijk (26-02-2015), mevr. R. Tjihuis (10-03-2016)

Periodiek:

Hoofdredactie: Piet Gentenaar, Jaap Trouw
Secretaris: Arjan van Weele
Redacteuren: Bert de Ruiter, Els Sonneveld
Eindredactie: Ria Tjihuis
Kopij zenden aan Piet Gentenaar.
E-mail: redactie@historishekringmaarsse.nl
Verkoop losse nummers: Bert de Ruiter, Nicolaas Maesstraat 6, tel: 0346-563599

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap bedraagt € 15,00 per jaar. Opzeggen kan alleen per kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Jantien de Ruiter, Nicolaas Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen
Tel: 0346-563599. E-mail: ledenbeheer@historishekringmaarsse.nl
Ons bankrekeningnummer is NL93INGB0002907376 t.n.v.
Penningmeester HKM

Vormgeving en productie:

Topic Creatieve Communicatie, Wierden.

inhoud

123	Colofon en inhoud
124	Kringnieuws
128	Schoolleven
130	Een lezer schrijft
131	Peter Petersen, het verlangen om mooie dingen te maken
136	Uit het archief, deel 1
137	De kerk van Tienhoven, archeologie en bouwhistorie
143	Armenzorg
147	Achter de schermen, deel 3
148	Wandeling van De Pijper, deel 19 (slot)
150	Antoni Waterloo en de laan bij Paardenburg
153	De Vecht

op de cover

'Theekoepel', Bert Manders,
winnaar 1^e prijs HKM-jubileumfotowedstrijd.

Kringnieuws

Het einde van het jubileumjaar

De jubileumviering is voorbij. Het was een spetterend jaar met mooie activiteiten waar velen van genoten hebben. In elk Periodiek, op de website, in de nieuwsbrieven en in de krant heeft u daarover kunnen lezen. Als bestuur hebben we er ook van genoten, maar we zagen ook wel dat het soms pittig was. In het vorige Periodiek heeft u uitgebreider achter de schermen kunnen kijken bij de Jubileumcommissie. We zijn trots en hebben op 10 september jongstleden een sluitingsbijeenkomst gehad met een boottrip over de Vecht, waarvoor alle betrokkenen bij het jubileum en alle vrijwilligers van de HKM waren uitgenodigd. Daar hebben wij de vijf trekkers van het jubileumjaar hartelijk bedankt. Aan hen werd een mooi (sier)

Sierkussen voor de jubileumkartrekkers.

kussen overhandigd met aan de ene zijde de afbeelding van de Vecht van Stoopendaal en aan de andere zijde Maarssen vanuit de lucht (naar een foto van Gerhard Hof). De symboliek: het kussen dient tot steun en rust, maar wel in het vertrouwde Maarssen.

Naar een ander normaal?

De vraag is ook wat je meeneemt van zo'n jaar, iets waar je blijvend wat mee kan doen. Kan het ook andere dingen in beweging zetten? Ja, is het antwoord. Voorbeelden! Er is ingezet op de communicatie in digitale nieuwsbrieven. Die zijn eigenlijk niet meer weg te denken. Daar zullen we, wellicht in een andere frequentie, mee doorgaan.

Daarnaast hebben we een extra ledengroei gekend, die de vraag deed rijzen hoe deze personen te leren kennen en te introduceren in de HKM. Het antwoord hebben we gevonden in het organiseren van een speciale avond voor nieuwe leden en hen de activiteiten te tonen en daarover te vertellen. De eerste avond met ruim twintig mensen was een succes en een datum voor andere nieuwe leden is al gepland. Andere positieve ervaringen van het jubileumjaar zullen vast ook een plek krijgen.

Uitslag jubileumfotowedstrijd

Op donderdag 7 september werden tijdens een feestelijke bijeenkomst in het Vechtstreekmuseum de winnaars bekend gemaakt van de HKM Jubileum Fotowedstrijd.

Een deskundige jury hanteerde de volgende criteria om tot een keuze te komen: Historische relevantie, Creativiteit en Originaliteit. Op basis daarvan werd de foto 'De Theekoepel' van Bert Manders tot winnende foto gekozen. De foto toont een belangrijke link tussen het heden en het verleden: de opkomende bloemen (als nieuw leven) tegenover de oude theekoepel. Deze foto siert tevens de voorpagina van dit Periodiek.

Juryvoorzitter Carlo de Meijer geflankeerd door Marion van Riet (3^e prijs) en Bert Manders (1^e prijs).

Eerste prijs: De Theekoepel, Bert Manders.

Tweede prijs: Zicht op Vechtenstein, Ria Tijhuis.

Derde prijs: De oude laadbrug bij UTD, Marion van Riet.

De tweede prijs ging naar Ria Tijhuis met de foto 'Zicht op Vechtenstein'. De jury was onder de indruk van de verrassende blik die op Vechtenstein werd gegeven. Gezien door een open, rond en modern kunstwerk aan de andere zijde van de Vecht komt dit buitenhuis helemaal tot zijn recht.

Marion van Riet kreeg de derde prijs met de foto 'De Oude laadbrug bij UTD'. Originaliteit en creativiteit werden deze foto toegedicht. Het doet denken aan een veelbenig monster. Dus aan verbeeldingskracht laat het niets te wensen over.

Als staartje van de jubileumjaaractiviteiten worden alle ingezonden foto's vanaf 17 november op een speciale expositie getoond in Zorgcentrum Careyn Snavenburg in Maarssen-Dorp.

Tweede avond voor nieuwe leden

Op donderdagavond 25 januari zal er weer een avond worden georganiseerd voor de nieuwe leden. Dan zullen zij worden bijgepraat over wat de HKM deed en doet om de historie van Maarssen levend te houden. Er zullen nog aparte uitnodigingen worden gestuurd. De locatie wordt dan bekend gemaakt. Aanvang 20.00 uur; inloop vanaf 19.45 uur.

Open Monumentendagen

Met meer dan 8000 bezoekers (een recordaantal) bij de monumenten in Stichtse Vecht op 9 en 10 september jongstleden heeft de Open Monumentendagcommissie veel waardering geoogst. Deze commissie, waarin de HKM in organisatorische zin veel bijdraagt, is een samenwerking van de drie Historische Kringen in Stichtse Vecht. De HKM verzorgde op 9 september een informatiekraam bij Silverstein. Ook konden mensen een blik werpen in een deel van Goudestein (met name de trouwzaal) en kregen daarbij deskundige uitleg. Het Vechtstreekmuseum dat gratis toegankelijk was, verzorgde in Goudestein fotosessies voor kinderen in middeleeuwse kleding. Draaiorgelmuziek en uitbeelding van historische verhalen door toneelgroep Voetlicht zorgden voor een levendige omlijsting.

Kerkenvisie

Op 30 mei is door de gemeente het ontwerp Kerkenvisie Stichtse Vecht uitgebracht. Namens de Kring hebben Helma Bokhove en Hans van Bommel deze visie bekeken en becommentarieerd. Daarbij is aangegeven dat ook de bij de kerken gelegen begraafplaatsen en bijgebouwen aandacht verdienen in deze Kerkenvisie. Ook werd opgemerkt dat het gebouw Elim van de Pinkstergemeente in Tienhoven ontbreekt, maar deze zal in de definitieve versie worden meegenomen. Verder is aangegeven, dat wat betreft het interieur van de Westhill Kinderkapel het zeer aannemelijk is dat de schildering nog aanwezig is, maar zich achter betimmering bevindt. In het ontwerp wordt aanbevolen de inhoud van de Kerkenvisie in regulier ruimtelijk beleid en ander beleid op te nemen. Uiteraard is dit wenselijk. Namens de Kring is aangegeven, dat het een goed idee kan zijn om de visie zelf als beleidskader vast te stellen, zodat er in ieder geval een kader is waarop teruggevallen kan worden. Het bestuur vindt het kerkenpaspoort, dat per kerk in Deel C van de visie is opgenomen voor elk gebouw, een inzichtelijk document dat als achtergrondinformatie en handelingskader gebruikt kan worden.

Meer over dit ontwerp is te vinden in:

<https://raadsinformatie.stichtsevecht.nl/Documenten/20230601-Ontwerp-Kerkenvisie-Stichtse-Vecht.pdf>

Lezingen

Op 30 november verzorgt Gerrit van Oosterom een lezing met de titel 'Boeren op de buitenplaats'. Locatie Open Hof, aanvang 20.00 uur.

Voor 2024 zijn de datums van een aantal lezingen ook bekend: 25 januari, 7 maart (tevens jaarvergadering) en 18 april. De onderwerpen van deze lezingen worden later bekend gemaakt. ●

Mijn Maarssense schoolleven

Ton Heus

De rooms-katholieke bewaarschool

Mijn schoolleven in Maarssen begon op de eerste maandag in september 1955 toen mijn moeder mij naar de rooms-katholieke bewaarschool bracht aan de Nassastraat 55. Door een smal gangetje kwamen we op een speelplein; aan de andere kant van het gebouw waar nu kringloopwinkel De Sirkel gevestigd is. De houten deur in het gangetje werd achter ons op slot gedraaid. Ik kreeg het toen al benauwd...

Toen wij die ochtend op de fiets stapten, zei mijn moeder in de gauwigheid dat ik naar de bewaarschool ging. Met de klemtoon op bewaar. Verder legde zij niets uit. Ik moest mijn eigen verhaal er maar bij fantaseren. Het was nog niet gebruikelijk om uitgebreid met je kinderen te praten, of eigenlijk: om er überhaupt mee te praten. Het woord bewaren kende ik als er groenten in Keulse potten en weckflessen werden gedaan. Om te bewaren. Achter de muur op het plein hoorde ik meisjesstemmen. Waarschijnlijk werden daar de meisjes 'bewaard'. Ik wilde er zo snel mogelijk weg. 'Wanneer haal je me weer op?' polste ik bij mijn moeder. Zij keek me aan, maar zei niets. Ik kreeg het steeds benauwder. Ik blijf hier toch niet?

Plots stond daar een witte gedaante in haar handen te klappen en 'Kinderen, komen jullie!!!', te roepen. Ik keek mijn moeder aan. 'Je bent bij de zusters van Gods Eeuwige Liefde', zei ze trots. Kennelijk iets bijzonders, omdat ik haar nooit zoveel woorden achter elkaar had horen zeggen. Ondanks die eeuwige liefde ging het er ruig aan toe. Zuster Hedwich gaf Wim Telkamp soms een pets in zijn gezicht omdat hij brutaal keek. Dat werkte bij Wim averechts. Met een dodelijke blik bleef hij haar aankijken. Ik wist zeker dat de tweede pets niet lang kon uitblijven. Die twee schooljaren duurden een eeuwigheid. Nooit heb ik begrepen waarom ze mij hier in bewaring hebben gegeven. Na een week bracht mijn moeder me niet meer,

maar mocht ik zelf fietsen. Toen was ik niet meer bang dat ik vergeten werd. Ik fietste zelf weg. Het liefst zo hard mogelijk.

Toen ik bij de welpen ging, bivakkeerden wij op de zolder van ditzelfde gebouw en nadat Soho, een jongerensociëteit achter de muziekschool in de Breedstraat gesloten werd, ging het onder de naam Kasbah in deze voormalige bewaarschool verder. Echter: het teder schuifelen op het nummer 'Sylvia's mother' van Dr. Hook, ging hier wel een stuk behoedzamer!

Dr. Alfons Ariënschool

In 1957 ging ik naar de Dr. Ariënschool aan de Gerard Doustraat 3. Meester Van Engelen is mij het meest bijgebleven. Hij kwam elke dag op zijn bromfiets vanuit Uithoorn naar Maarssen; altijd stipt op tijd ondanks wind en regen, sneeuw of gladheid. De DAF die hij later kocht, gaf hem ongekende luxe. Hij was streng. Dat moest wel als je een klas met veertig kinderen iets wilde leren. Hij overleed op 14 april 1989 op 62-jarige leeftijd. Zijn AOW-leeftijd heeft hij helaas niet bereikt. Dat was toch wel het minste waarmee hij beloond had mogen worden.

Wij volgden tijdens de lessen de bouw van het politiebureau en het winkelcentrum daar tegenover. De parkeerplaats naast het politiebureau was altijd leeg, op de DAF van meester Van Engelen na. Toen kwam Theo op school, een donker Indo-jongetje. Hij woonde met zijn grote familie in de gele buurt achter kruidenier Odijk, vlakbij de speeltuin. Wij vroegen Theo wat ze met die massa's zilverpapier gedaan hadden en of die gecondenseerde melk nog wel smaakte nadat het missievliegtuig ze gedropt had. Theo wist van niets. Misschien zijn ouders wel. Kapelaan Uijterwaal bracht duidelijkheid. We spaarden voor arme, zwarte kinderen in Afrika. Theo kwam uit Indonesië en was niet zwart maar bruin, zei de kapelaan. Meteen keek iedereen naar

1960-61 Een klas van meer dan veertig jongens onder de hoede van meester Van Engelen.

Theo die nog kleiner werd dan hij al was. Gelukkig zagen we niet of hij bloosde...

Pastoor Jansen gaf godsdienstles. Wij moesten gaan staan als hij binnenkwam. Van zijn catechismusles begrepen we weinig. Wij hadden de grootste lol als we gezamenlijk de pastoor na moesten dreunen. Veel jongens riepen iets anders als de pastoor voorbijgelopen was. Hij kwam soms op vrijdag het overblijflokaal binnen en inspecteerde dan ieders broodbeleg. Op vrijdag mochten katholieken geen vlees eten. Dat wist niet iedereen. De 'zondaar' die hij eruit pikte, moest voor de klas vertellen wat pastoor omhooghield. 'Worst, meneer pastoor'. Nadat de pastoor de vleesetende zondaar verplicht had komende zaterdag bij hem te komen biechten, mocht hij gaan zitten. Kwam je 's morgens opgewekt op school dan moest je meneer pastoor niet tegen het lijf lopen. Want na zijn herderlijke toespraak zat de hemel er voor jou niet meer in.

Mgr. Rientjesmulo

Met het verlaten van de lagere school sloot ik weer een eeuwig-

heid af. In 1965 ging ik naar de mulo aan de Bolensteinsestraat. De nieuwe school bracht ook spanningen. Vooral thuis. Mijn vader vond dat je geen vak kon leren door boeken te lezen. Toen hij 'Die verschwundene Miniatur' van Erich Kästner zag liggen, speelde zijn oorlogstrauma weer flink op. In zijn huis dulde hij niets wat met Duitsers van doen had, want dat bracht alleen maar rottigheid. De mulo maakte het leven dus best gecompliceerd. Hij heeft ook nooit een rapport ingezien. Ik moest wennen aan gemengde

groepen. Ik had altijd met jongens in de klas gezeten en keek nu mijn ogen uit naar al die kortgerokte schoonheden. Lyda was ook wel bijzonder knap, dat vond zij zelf kennelijk ook. Zij keek mij strak aan, knipperde met haar lange wimpers en in het fietsenhok duwde zij mij een briefje toe met 'Pasfoto' in grote blokletters. Veel strepen onder en boven, uitroepetekens achter en voor. Het leek wel een dreigbrief. Meneer Dijker gaf Nederlands. Van hem leerde ik veel over literaire stromingen. Uitgebreid besprak hij De Tachtigers, las de son-

Onderwijzend personeel Mgr. Rientjesmulo 1965/1966.

Van de voorste naar de achterste bank en van links naar rechts:

Eerste bank: de heer Van Berkel en de heer Dijker. Tweede bank: de heer Gabriël, de heer Dres, mevrouw Pfeiffer en de heer Keukens. Derde bank: de heer Sips, de heer Van Es, de heer De Wit (directeur) en de heer Pijnenburg. Vierde bank: de heer Lafère, mevrouw Joseph en de heer Hurks.

netten van Kloos, Mei van Gorter, Mathilde van Jacques Perk en maakte ons attent op het werk van Nescio. Hij bracht mij de liefde voor literaire tijdschriften bij.

Opvallend was het gebruik van rangnummers op het rapport. Dan stond er bijvoorbeeld rangnummer 7 van de 22. Of: geen rangnummer, want het rapport is onvoldoende. Zo kwamen de intellectuele verschillen in een klas aan het licht en wist je dat je niet de domste was.

In 1968 werd onze school mavo. Je moest een pakket van zes vakken kiezen. Natuurlijk liet je de moeilijkste vallen en koos je de gemakkelijkste. Het pretpakket was populair: vier talen, aardrijks-

kunde en geschiedenis. Met deze keuze deden veel leerlingen zichzelf de das om, omdat het aantal te kiezen vervolgoopleidingen beperkt was. In mei 1969 slaagden we; we kozen een vervolgoopleiding en kregen het erg druk met de vele examenfeesten. Het voelde als een echte verandering in je leven. Jongens en meiden schuifelden innig met elkaar na vier jaar van wederzijdse observatie. Een paar shagrokers draaiden een vreemd, trechtervormig shagje en kruimelden daar wat poeder in. Het shagje ging de groep rond. Sommigen namen een flinke trek om vervolgens een enorme hoestbui te krijgen. Ik begreep dat je thuis hierover niet moest praten. Ook dat hoorde bij de echte verandering in je leven. ●

Een lezer schrijft

Geachte heer/mevrouw,

Bij deze wil ik jullie hartelijk bedanken voor de inhoud van uw Periodiek!

Op het moment ben ik genealogisch onderzoek aan het doen voor een collega en haar oma heette Adriana Broeke. Zij werd geboren in 1906 aan de Maarssebroeksedijk 7.

Door jullie blad heb ik ontdekt wat er met haar broer in de oorlog is gebeurd en waar hij is doodgeschoten (een artikel van zijn kleinzoon, in jaargang 42, nummer 3, 2015).

Ook heb ik door jullie blad ontdekt bij welke brug haar vader, Arie Broeke, op latere leeftijd brugwachter was. Van dit artikel weet ik helaas even de editie niet meer.

Ga door met jullie goede werk!

Met vriendelijke groet,
Mevr. Annelies van der Heemst ●

Peter Petersen, het verlangen om mooie dingen te maken

Jan Simonis
Piet Gentenaar

Het bronzen beeld De Trekschuit langs het jaagpad ter hoogte van Goudestein dat op Monumentendag 10 september 2022 werd onthuld. Foto Adrie van Hoegge.

Inleiding

Peter Petersen woont en werkt al bijna 55 jaar in Maarssen. Er staan veel beelden van hem in de gemeente Stichtse Vecht (en nog vele meer elders in het land). Het meest recente in Maarssen is het bronzen beeld van de trekschuit op het jaagpad bij Goudestein (zie afbeelding 1).

Zijn beelden zijn gesigneerd met de letters PP (rug aan rug). In dit artikel brengen we de man achter die letters voor het voetlicht. Beeldhouwer en keramist Peter Petersen en zijn vrouw Minka ontvingen ons hartelijk voor een gesprek over 'de man en zijn werk' op hun eeuwenoude boerderij Huis ten Halve aan de rand van de Bethunepolder langs de Maarsseveensevaart (zie afbeelding 2).

De weg naar het kunstenaarschap

De naam Peter Petersen klinkt heel Hollands, maar Peter heeft een Deense stamvader. *'Eeuwen geleden'*, zo vermeldt zijn website, *'spoelde een Deense schipbreukeling bij de toentertijd voorname havenstad Harderwijk aan.'* Uit deze schipbreukeling kwamen generaties van Hollandse zeelieden en bottervissers voort en Harderwijk werd een stad waar de naam Petersen één van de meest voorkomende werd. Op een gedenkplaat van omgekomen vissers in Harderwijk staan heel veel Petersens vermeld.

Voor Peter is dit geen verre geschiedenis. Hij komt, zoals hijzelf zegt, *'uit een familie doordrenkt van botters en platbodems'*. Zijn opa in Harderwijk had nog een eigen botter, de HK 41. Hij laat er een foto van zien en aan de wand hangt een schilderij

Zicht vanuit de polder op de zeventiende-eeuwse langhuisboerderij Huis ten Halve. Foto Piet Gentenaar.

van die botter. Zijn vader was weliswaar geen visserman, maar werkte bij de marine op het Marine Opleidingscentrum in Hilversum. Hilversum is de plaats waar Peter in 1947 werd geboren. Een groot deel van zijn jeugd bracht hij door in Harderwijk waar immers zijn opa en 'opoe' woonden en waar hij heel graag kwam.

Als wij hem vragen hoe hij gezien deze achtergrond beeldhouwer is geworden, zegt hij dat al vroeg bij hem *'een verlangen leefde om mooie dingen te maken'*. 'Mooi' zoals een meester-ambachtsman, bijvoorbeeld een scheepstimmerman, 'mooie' dingen maakt, niet per se kunst. Hij vindt dat het echte ambacht nog steeds ondergewaardeerd wordt in onze samenleving. Bij hem begon het maken van mooie dingen met keramiek. Een kunstopleiding heeft hij niet gevolgd, hij leerde het zichzelf aan, afgezien van bepaalde onderdelen. Zo leerde hij glazuren samenstellen van Emmy van Deventer, docente aan de Rietveld Academie.

De erkenning kwam geleidelijk via onder andere een expositie van zijn keramiek in Utrecht en de toelating via ballotage tot het 'Utrechtse Genootschap Kunstliefde', een van de oudste kunstenaarsgenootschappen van ons land. *'Dat was wel bijzonder, want je kwam daar niet mak-*

kelijk binnen en keramiek werd eigenlijk niet erg gewaardeerd in die wereld. Ik heb daar ook een expositie gehad in de kunstzaal in de Nobelstraat. Toen voelde je je gewaardeerd en mensen kochten dingen van je.' De 'mooie' dingen waren kunst geworden!

Keramiek en experiment

Een atelier had hij in het begin niet. Toen hij in 1969 met zijn vrouw naar Maarssen kwam, belandde hij in een flat aan de Piet Heinstraat. In de berging onderin het flatgebouw zette hij zijn draaischijf en oventje neer en begon hij met keramiek maken.

Leven van de opbrengst van zijn werk kon hij in die beginperiode zeker niet, maar welke kunstenaar kan dat wel? Dat zijn er maar weinig, dus het inkomen kwam ook uit het geven van cursussen op festivals en scholen, uit demonstraties en uit het werk van zijn vrouw.

Later verhuisde hij naar de Klokjeslaan. Begin jaren tachtig maakte hij een experimentele fase door, waarin hij meewerkte aan allerlei groot opgezette kunstprojecten of deze zelf organiseerde. Een voorbeeld is de tentoonstelling 'Kitsch uit de kunst', in cultureel centrum De Meervaart in het

Amsterdamse Osdorp in 1981. De kunstenaars wilden laten zien wat kunst en kitsch van elkaar onderscheidt. De tentoonstelling was een doorslaand publiekssucces. De bekende NRC-kunstrecensent Bas Roodnat was kritisch over de tentoonstelling, maar lovend over de bijdrage van Peter Petersen. *‘Petersen richtte een geheel witte kamer in, echt verblindend wit. De bezoekers mogen er alleen maar in als zij een witte overall aantrekken. (...) Het geheel doet sterk denken aan de avant-garde-smaak, zoals die af en toe getoond wordt in bladen als Avenue. Petersen toont hier de kitsch van de nabije toekomst vanuit het standpunt dat als de massa de ideeën van de elite overneemt, deze automatisch tot kitsch verworden. Dan immers is geen sprake meer van oorspronkelijkheid maar navolging van een gedictieerd ideaal’* (citaat uit NRC 26-6-1981). Peter vertelt nog met ingehouden pret hoe hij voor de inrichting van de witte kamer spullen leende van Jan des Bouvrie (en dan toch die recensie...) Probleem bij al de experimentele projecten die hij bedacht en organiseerde, was dat hij op den duur meer regelaar en ‘roadie’ was dan kunstenaar. Toen hij in 1984 naar boerderij Huis ten Halve verhuisde, was *‘de experimentele, modische, aanstellerige fase toch wel voorbij.’*

Het bronzen tijdperk

Die boerderij is de plek waar hij nog steeds woont. Hij heeft er zijn atelier en is dicht bij de natuur, een belangrijke bron van inspiratie. Geleidelijk verschoof zijn belangstelling van het maken van keramiek naar brons. Keramiek heeft bepaalde beperkingen vanwege onder andere de kwetsbaarheid van het materiaal en de beperkte volumemogelijkheden. Brons biedt in dat opzicht meer mogelijkheden. Je kunt grotere beelden maken die ook zonder risico buiten kunnen staan en blijvend zijn. Modelleren doet hij niet langer in klei, maar in was. Dan moet je weer wel oppassen voor de zon, want de was smelt gemakkelijk. Op de website van Peter (www.peterpetersen.nl) staat een video die goed laat zien hoe een beeld in brons tot stand komt.

De overgang van de keramiekwereld naar de ‘bronswereld’ verliep redelijk soepel, maar was in het begin wel even zoeken. Belangrijk is natuurlijk het vinden van een gieterij. Die vond hij nabij

Geldermalsen via zijn collega Gabriël Sterk. In het begin zette hij zijn bronzen tussen zijn keramiek, maar de keramiek verdween naar de achtergrond en nu maakt hij nog uitsluitend werk in brons. Het betreft zowel vrij werk als werk in opdracht. Elk beeld behoeft een intensieve onderzoeks- of voorbereidingsperiode. Creëren vereist allereerst goed kijken en blijven kijken, maar ook je goed documenteren. *‘In mijn werk ben ik een perfectionist, althans daar streef ik naar.’*

Dieren

Dieren vormen een rode draad in zijn werk. Hij heeft talloze beelden gemaakt van dieren die hij op realistische wijze uitbeeldt (zie afbeelding 3). In Stichtse Vecht staat bijvoorbeeld een pelikaan bij Maria Dommer en daarbinnen staan bronzen van spreuwen en van een reiger. Bij Merenhoef staat een kloek met kuikens en in Maarssebroek vind je een gans en een reiger. Bij SpaSreen aan de Maarsseveense Plassen staat een gans die

Het atelier met enkele modellen van diersculpturen waarvan hij er vele gemaakt heeft. Foto Piet Gentenaar.

door hem gemaakt is en langs de Maarsseveensevaart een aalscholver. Een ezel met een jongetje staan bij een school in Breukelen. Deze beelden staan alle in de openbare ruimte, maar je vindt ook veel van zijn beelden in tuinen van particulieren in de Vechtstreek.

(Kaapse buffel) gemaakt voor Ben Pon bewaart hij bijzondere herinneringen. Daarvoor heeft hij veel documentatie doorgenomen, een bezoek aan de dierentuin in Antwerpen gebracht en ook de indrukwekkende schedel van zo'n buffel bestudeerd; die hangt nu bij hem aan de muur.

De 'mooie dingen' waren kunst geworden!

Peter maakt niet alleen dieren, denk bijvoorbeeld aan de eerdergenoemde trekschuit en hij heeft wel meer schepen (botters) gemaakt. Ook menselijke figuren maakt hij: bij restaurant De Kloosterhoeve in Harmelen staat een beeld van een monnik van zijn hand. Een tijd lang heeft hij ook in opdracht 'koppen' (portretten) van mensen gemaakt, maar daar is hij mee gestopt. *'Ik was wel tevreden, maar zou ik zo'n beeld zelf willen hebben? Het bevredigt mij niet. Ook als het lijkt, wat moet je er dan verder mee? Er kwamen wel meer verzoeken, maar ik doe het niet meer.'* Hij maakt ook penningen, bijvoorbeeld een aangepaste versie van een oude penning voor het Duitse Huis, de vestiging van de Balije van Utrecht, de Nederlandse afdeling van de Duitse Orde, een oude adellijke orde. Ook beeldjes voor prijsuitreikingen maakt hij: de Bronzen Troffel bijvoorbeeld voor de mooiste restauratie van het jaar in de gemeente Stichtse Vecht en hij laat ons een beeldje zien van twee spieringen (vissen) voor de uitreiking van de Spieringprijs voor vernieuwende initiatieven in de zorg. Zijn werk kent dus een grote variatie, maar dieren blijven de rode draad. *'Dieren maken vind ik gewoon mooi. Ze zijn altijd karakteristiek en er wordt niet geposeerd.'*

Een favoriet beeld

Op de vraag of hij, terugkijkend op zijn werk, een favoriet beeld heeft, antwoordt hij dat hij de neiging heeft het meest recent geplaatste beeld te noemen, de trekschuit dus. Hij noemt ook de bronzen botter gemaakt als wisselprijs voor de Zuidwalwedstrijden voor oude vissersboten in Spakenburg, want *'botters zitten in mijn bloed'*. Ook aan het beeld van de Kafferbuffel

Peter vindt het lastig te bepalen wat nu zijn favoriete beeld is uit zijn omvangrijke productie van zo'n tweehonderd beelden. Allerlei dingen spelen daarbij een rol: het verhaal erachter, de aard en opbrengst van het onderzoek ter voorbereiding van een beeld, het 'geslaagd of mooi zijn' zijn van het beeld en dat wordt ook weer bepaald door de locatie, zoals bijvoorbeeld bij zijn zeearend op Vlieland. Uiteindelijk is het antwoord: de Dodo! Dit beeld staat in Hoorn (zie afbeelding 4). De dodo leefde op Mauritius en is al eeuwen uitgestorven. Het is een geslaagd beeld waarvoor

De dodo, ook wel walgvogel genoemd, werd ongeveer 1 meter hoog en woog rond de twintig kilo. Hij kon niet vliegen. Foto Piet Gentenaar.

5

Wasmodellen in het atelier. Foto Piet Gentenaar.

hij veel onderzoek heeft moeten doen, want van deze vogel is heel weinig bekend en bovendien is hij, door in omloop zijnde foutieve informatie, op allerlei verschillende manieren uitgebeeld. *'Alles wat er is, heb ik in handen gehad. Heel weinig dus...'* De vogel is wel in een scheepsverslag be-

schreven en in een museum in Engeland hebben ze nog een schedel met snavel en een poot. Zijn beeld van de dodo vindt hij *'een heel bijzonder sculptuur'*.

Tot slot

Peter neemt ons ter afsluiting van het gesprek mee naar zijn atelier dat uitzicht biedt op Bethunepolder en de vogels die vaak de inspiratie vormen voor zijn werk. Overal liggen mallen en staan modellen in was (zie afbeelding 5). We krijgen uitleg over het gieten, de techniek van het mallen maken en het afwerken van een beeld (zie afbeelding 6). *'Het is een kwestie van veel en goed kijken en aanpassen. Ik heb het eens bijgehouden, maar er kwam geen einde aan. Ik heb geen kantoortijden. Ik werk gewoon altijd door.'* ●

6

Peter in zijn atelier bij het afwerken van bronzen beelden. Foto Piet Gentenaar.

Uit het archief Deel 1

Ria Tijhuis

De rubriek van Hans Sagel 'Uit de oude schoenendoos' was erg geliefd bij onze lezers. We hadden graag gezien dat Hans de honderd had kunnen volmaken. Dat heeft helaas niet zo mogen zijn. Het blijft leuk om een oude foto te bekijken en te willen weten wat het voorstelt, wie erop staan en waar het is. Daarom willen we de traditie van de 'schoenendoos' voortzetten met een rubriek onder de naam Uit het archief. We selecteren een foto uit onze beeldbank, vermelden erbij wat we er al van weten en vragen u als lezer om mogelijke aanvulling op deze informatie. Natuurlijk stellen we het ook bijzonder op prijs als u met een oude foto uit uw eigen album of schoenendoos een bijdrage aan deze rubriek wilt leveren.

De foto van deze eerste aflevering laat de Nassaustraat zien, toen nog Achterstraat geheten. We zien een groepje kinderen bij een volgeladen hondenkar. De beide honden 'onder de kar' zijn gemuilkorfd. De jongen met de mandfiets zou een bakkersknechtje kunnen zijn. Op de achtergrond zien we de kruising met de

Kaatsbaan. Het witte huis met het puntdak achter de dame is het pand dat wij nu kennen als dat van Versteeg (gebouwd in 1870). Daarnaast de muur van het schoolplein van de rooms-katholieke school van het Mariagesticht aan de Langegracht. Op de hoek Kaatsbaan - Diependaalsedijk zien we het toenmalige gemeentehuis van de gemeente Nieuw-Maarsseveen. U herkent vast nog meer op de foto.

Het gebruik van een hond als trekkracht is in Nederland vanaf 1910 geregeld in de Trekhondenwet. In 1963 werd deze vorm van dierexploitatie verboden. Er kwam wel een vrijstellingsmogelijkheid voor de sledehondensport. Een hond als trekdier? Een hondenbaan. Het is maar goed dat dit uit ons straatbeeld verdwenen is.

Heeft u nog meer informatie over deze afbeelding, dan horen wij dat graag. Ziet u dingen die dateren mogelijk maken of herkent u misschien iemand? U kunt dan een e-mail sturen aan redactie@historischekringmaarsssen.nl ●

De kerk van Tienhoven – archeologie en bouwhistorie

Johan Teters

Al honderden jaren bepaalt de kerk van Tienhoven het aanzicht van het langgerekte, Utrechtse veendorp. Twee archeologische onderzoeken in 2021 en 2022 en een korte bouwhistorische waarneming (2021) brachten geen spectaculaire, maar wel nieuwe gegevens aan het licht over de vroege geschiedenis van dit gebouw. Over die historie vóór 1600 van kerk en kerkgebouw in Tienhoven is bitter weinig bekend.

De kerk in Tienhoven. Jan de Beijer, 1749, Rijksmuseum.

Kerkbrand

Kerkelijk was Tienhoven ongetwijfeld een godvruchtige gemeente, maar de kleine nederzetting te midden van uitgestrekt boerenland zal

driegelijk: het gebouw is na 1812 weer in oude stijl opgebouwd. In 1851 en in de jaren vijftig van de vorige eeuw volgden grondige renovaties. Van de oude geschiedenis resteert dus weinig tastbaars. Bovendien is grondig onderzoek nooit verricht. Van vóór 1600 zijn slechts twee documenten bekend die ondubbelzinnig refereren aan een kerkelijke instelling in Tienhoven. Daaruit blijkt dat er sprake was van een katholieke kapel met een kerkenraad en vermoedelijk een kapelaan.¹⁾ De kapel ressorteerde onder de parochie Maarsseveen. Een verzoek tot het stichten van een eigen parochie werd geweigerd (1521).²⁾ Uit een rapport uit 1593 van een protestantse visitatiecommissie blijkt de kapel uitermate bouwvallig te zijn en tot ontsteltenis van de commissie ook nog rooms ingericht.³⁾

Literatuur

In de zeer beperkte literatuur over de kerk wordt verwezen naar een ‘stichtingsoorkonde’ uit 1361.⁴⁾ Het stuk spreekt echter over Maarsseveen en niet over Tienhoven. Mogelijk verwijst de oorkonde naar een mysterieuze andere kapel in Maarsseveen, waarvan het bestaan vermoed wordt. Het in het Latijn geschreven stuk is ook nog nooit professioneel vertaald.⁵⁾ Rond 1650 komt een bescheiden informatiestroom op gang over de kerkelijke administratie, de predikanten en incidenteel het gebouw. En, wellicht belangrijker, het

Het huidige middeleeuwse uiterlijk van de kerk is bedrieglijk

niet veel aandacht hebben getrokken. Een groot deel van de archieven is vermoedelijk vernietigd tijdens een fatale kerkbrand in 1812. Het huidige middeleeuwse uiterlijk van de kerk is daarom be-

gebouwd in een zestal afbeeldingen weergegeven. Alle afbeeldingen dateren uit de achttiende eeuw.⁶⁾ Deze schetsen een éénbeukig gebouw van waarschijnlijk vier traveeën groot met een klein

Gezicht op de kerk vanaf het zuiden. Aan de achterkant een rechte muur met drie ramen.
Anoniem, 1756, Utrechts Archief, nr. 202794.

torentje aan de straatkant; het dak is met leien bedekt. Aan zowel de achterzijde als voorzijde zijn drie grote ramen geplaatst. Aan de noord-

bronnen wijst erop dat de hoofdvorm van de kerk teruggaat op een verbouwing uit 1622. Over die verbouwing zijn echter geen documenten aan-

Had het kerkbestuur voor een prikkie de restanten van een gesloopte boerderij uit het Groene Hart gekocht?

zijde is een dwarsbeukje aanwezig met tuitgevel. Deze is echter op de kadasterkaart van 1840 niet meer aanwezig. Eén der prenten laat duidelijk in de voorgevel een gevelsteen zien met het jaartal 1622. Dit is waarschijnlijk het jaar waarin de bouwvallige kapel werd hersteld.

Ook uit de achttiende eeuw (1759) dateert een beschrijving van de kerk. Deze vermeldt vijf koperen kaarsenkronen, enkele borden en zeventiende-eeuwse schilderijen, en (versleten) gebrandschilderde ramen. Verder wordt aangegeven dat in de kerk wordt begraven en aan de achterzijde een consistorie aanwezig is.⁷⁾

Verbouwingen

Prenten en beschrijving komen min of meer naadloos overeen met informatie uit enkele zeventiende en achttiende-eeuwse stukken over reparaties van de kerk.⁸⁾ De gecombineerde info van de

wezig. Ook in de huidige kerk is de oervorm van 1622 nog goed herkenbaar, ondanks diverse verbouwingen, heropbouw na de kerkbrand en een vergroting van de kerk naar zes traveeën. Er is

De mogelijke toestand van de voorgevel in 1611.
L.P. Serrurier, 1730, Utrechts Archief, nr. 200846.

wel een bijzonderheid aan het gebouw. Een prent laat zien dat het gebouw aan de achterkant met een rechte muur met drie ramen afgesloten is. Dat is vrij ongebruikelijk; zelfs simpele kerkjes en kapelletjes hebben een gebogen of schuine (koor) afsluiting. Wellicht is in 1622 of later in de zeventiende eeuw radicaal afgerekend met een mogelijk aanwezig koor of iets dat daarop leek. Een koor heeft namelijk alleen in de roomse eredienst nut. Daarmee zou het bescheiden Tienhovense kerkgebouw een vroeg voorbeeld van protestantse kerkbouw in de provincie Utrecht kunnen zijn.

Helaas zeggen deze bronnen vrijwel niets over het uiterlijk van de kerk vóór 1622. Er is echter een kopie uit 1730 van een prent uit 1611 van tekenaar

Voorbeeld van een simpele kapel uit rond 1500, de Rochuskapel in Amersfoort. Merk op dat zelfs bij dit eenvoudige bouwwerk het 'koor' niet met een rechte muur is afgesloten.
www.reliwiki.nl. Foto Ds. H. J. Douwes, 2000.

L.P. Serrurier. Op de betrouwbaarheid van deze prent valt echter wel wat af te dingen.⁹⁾ De prent laat wel zien dat in ieder geval de voorgevel van de kapel in 1611 veel overeenkomsten vertoonde met die uit 1750 en dus uit 2022. Het kerkje is echter op alle afbeeldingen van zulke simpele gotische vormen, dat een reële datering onmogelijk is. Dergelijke eenvoudige kerkjes en kapelletjes werden in die stijl ten plattelande ('boerengotiek') doorgaans tussen 1400 en 1650 gebouwd.

Bouwhistorische waarneming

Het Tienhovense kerkbestuur had vele jaren geleden al het plan opgevat om het gebouw grondig te renoveren. Het kerkinterieur was sleets en de consistorie uit 1925 was tot een keet verworden. In oktober 2021 werd een aanvang gemaakt met het kerkinterieur. De bestaande kerkvloer werd weggebroken en ongeveer 50 cm van de grond onder de kerk verwijderd. Daardoor kwamen de achterste twee traveeën en de scheidingmuur tussen kerk en consistorie bloot te liggen. Het oudste gedeelte dat aan de straatzijde ligt, bleef buiten schot. Toevallig was toen de ambtenaar monumenten van de gemeente Stichtse Vecht ter plaatse voor een routinecontrole, helaas zonder meetlint of ander gereedschap.

Deze nieuwere delen bleken inderdaad uit de negentiende eeuw te dateren. Ze waren gemetseld in grof kruisverband met gebruik van een allegaartje van achttiende- en negentiende-eeuwse stenen, deels van matige kwaliteit. Daarnaast was er het nodige herstelwerk uit de vorige eeuw en was een gedeelte opgetrokken uit machinale baksteen uit rond 1900. Opvallend in de muren was de aanwezigheid van IJsselsteentjes. Deze geelbakkende baksteentjes werden tussen 1600 en 1900 veelvuldig gebruikt in delen van Zuid-Holland, onder meer in Gouda. Ten oosten van de Vecht is het gebruik van IJsselsteentjes zeldzaam: had het toenmalige kerkbestuur voor een prikkie de restanten van een gesloopte boerderij uit het Groene Hart gekocht? Aardig was voorts de aanwezigheid van diverse geblakerde stenen in de zijmuren: een herinnering aan de brand van 1812.

Onder vloerniveau was zowel bij de achterste twee traveeën als de scheidingmuur vaag een andere

In de steunbeer links zijn zowel geblakerde stenen te zien als een geel IJsselsteentje. Rechts is duidelijk te zien dat de muurlaag net boven de grond verschilt van de rest van de muur: de stenen zijn wat groter en roder van kleur. Foto auteur, 2021.

laag van bakstenen te zien: het metselverband was onregelmatiger, de stenen ouder en meer verweerd. Mogelijk staan de negentiende-eeuwse muren op een oudere laag. Dat zou bijvoorbeeld een oude consistorie kunnen zijn.

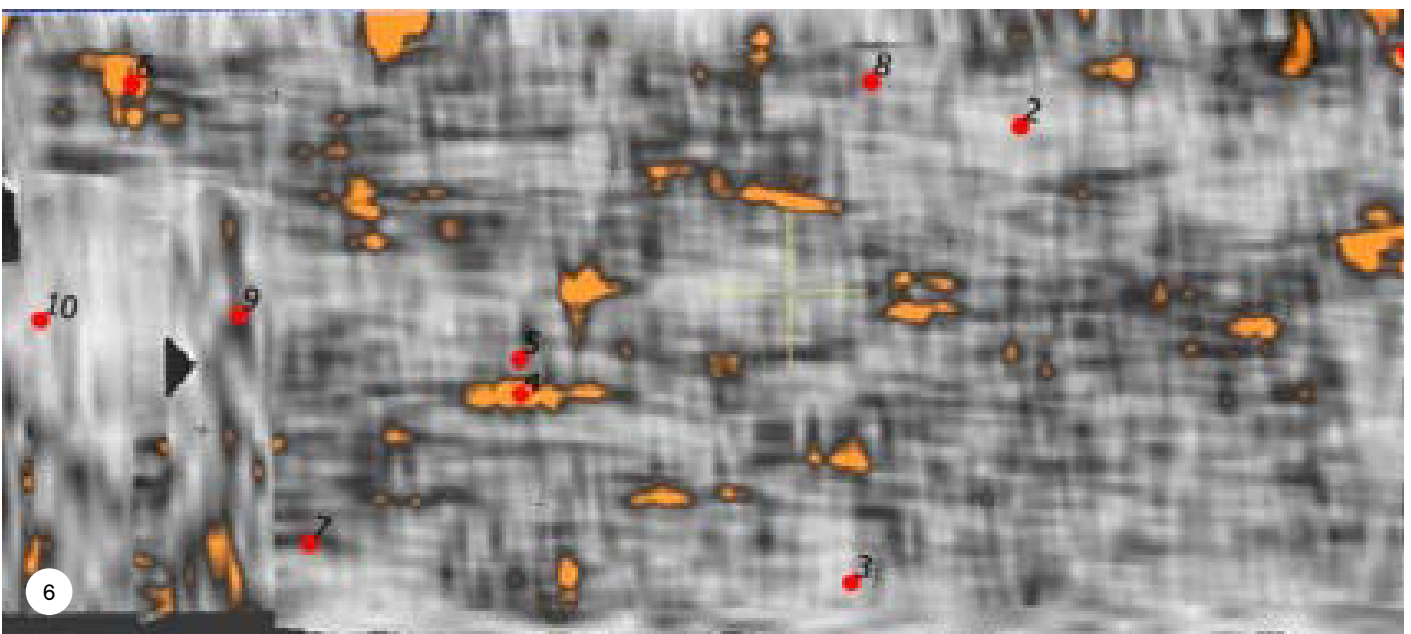
Enigszins opvallend was dat het toenmalige negentiende-eeuwse kerkbestuur zoveel oude stenen voor de kerk heeft laten hergebruiken. Dat is weliswaar vóór 1900 niet ongebruikelijk. Zeker niet als de stenen, zoals in een protestantse kerk, toch onder een dikke, witte pleisterlaag verdwijnen. Desalniettemin

wijst het er wel op dat het kerkbestuur in de negentiende eeuw een smalle beurs had. De verwijderde kerkvloer was niet oud. Graven werden daarom niet verwacht, omdat decennia eerder het bovenste deel van de graven was geruimd en vervangen door een laag schoon zand. Grondig was dit echter toen niet gedaan. Bij het weggraven van de grond bleek al snel dat binnen de kerk langs de gehele noord- en zuidmuur diverse beenderen net aan de oppervlakte lagen. De beenderen waren wel gaaf, maar waren geen onderdeel meer van een skelet.

De echte verrassing was echter dat naast de noordmuur (bij de vijfde travee) diverse gebroken delen van kloostermoppen los bij de muur lagen. Een relatief onbeschadigde kloostermop had een lengte van 26 à 28 cm, een formaat dat in Utrecht verwijst naar een periode tussen ruwweg 1350-1550. Ook elders in de kerk kwamen bij de afgraving van het zand gehavende kloostermoppen, maar ook stukken leisteen en grafzerk naar boven. Bij een vluchtige inspectie van de 'stort' van het kerkzand enige weken later, werden tientallen fragmenten van kloostermoppen gezien, te veel om van toeval te spreken.

Het archeologische onderzoek

Op aandringen van de gemeente werd met medewerking van het kerkbestuur en vrijwilligers van de

Het grondradaronderzoek leverde tal van 'silhouetten' van graven op. RAAP-Rapport 5438, Plangebied Dorpskerk Tienhoven te Tienhoven. Mina Jordanov, 2021.

AWN (amateurarcheologen) een tweetal archeologische onderzoeken uitgevoerd door het professionele bureau RAAP. Het eerste onderzoek betrof een booronderzoek en een grondradarverkenning binnen de kerk in september 2021. Het tweede onderzoek was een proefsleuvenonderzoek op de locatie van de inmiddels gesloopte consistorie uit 1925 in maart 2022.

Het grondradaronderzoek leverde een verrassing op. Onder de laag schoon zand lagen tientallen graven. De doden waren in houten kisten begraven. Een deel van de graven was georiënteerd, dat wil zeggen met de voeten naar het oosten en het hoofd naar het westen. Dit is een katholiek gebruik: bij de wederkomst van Christus (uit het oosten) zullen de

negentiende-eeuwse muurtjes en twee funderingen gevonden. Wat vooral onder en naast het gesloopte gebouw naar boven kwam, was een mengelmoes van allerlei niet meer in context liggende botten, steenkool, oud afval en stukken zerk, baksteen en kloostermoppen.

Afval

De inklinking van het veen is al een eeuwenoud probleem. Het ophogen van de gronden met afval was in deze gebieden zeer lange tijd de methode om de grond wat op te hogen en te verstevigen. Daarbij werd graag gebruik gemaakt van afval uit de grotere steden. Bij de ophoging van de grond hadden de bouwers puin en afval van de kerk en waarschijnlijk uit de directe omgeving op het terrein gestort. De

Alleen de laatste twee ophoglagen bevatten kerkelijk materiaal (inclusief beenderen)

doden herrijzen. Dat neemt niet weg dat om allerlei redenen ook protestanten op deze wijze begraven kunnen zijn. Overigens is ook de kerk van Tienhoven, net zoals veel andere kerken en kapellen, van katholieke oorsprong en georiënteerd gebouwd, met het koor naar het oosten.

De grondradar liet niets zien van een mogelijke oudere voorganger van een kapel. Dit was een indicatie dat de kerk van 1622 het grondplan van haar oudere voorgangster volgde. Het onderzoek leverde geen enkele aanwijzing op van een koorsluiting of een oude scheidingsmuur achter de vierde travee. Wellicht is deze ten behoeve van de graven diep uitgehakt of nooit aanwezig geweest.

Er was nog iets anders te zien. Bij een gedeelte van de noordmuur en de in 2021 aanwezige scheidingsmuur tussen kerk en consistorie leken de graven onder de muren door te lopen. De muren waren op een bestaand grafveld gebouwd. Met de sloop van de consistorie begin 2022 volgde in maart 2022 een proefsleuvenonderzoek. Hierbij werden een viertal sleuven en brede putten gegraven op het terrein van de consistorie achter de kerk. De verwachtingen waren hooggespannen. De resultaten vielen echter wat tegen. Op het terrein werden enkele

archeologen konden drie oude ophogingslagen identificeren: één uit de zestiende-zeventiende eeuw, één uit de zeventiende-achttiende eeuw en een laatste uit de negentiende eeuw. Alleen de laatste twee ophoglagen bevatten kerkelijk materiaal (inclusief beenderen). Voorts is het waard om te vermelden dat een gedeelte van een binnen-omlijsting van een kerkraam gevonden werd, en dat de twee funderingen uit hergebruikte stenen bestonden uit de zeventiende eeuw of nog ouder.

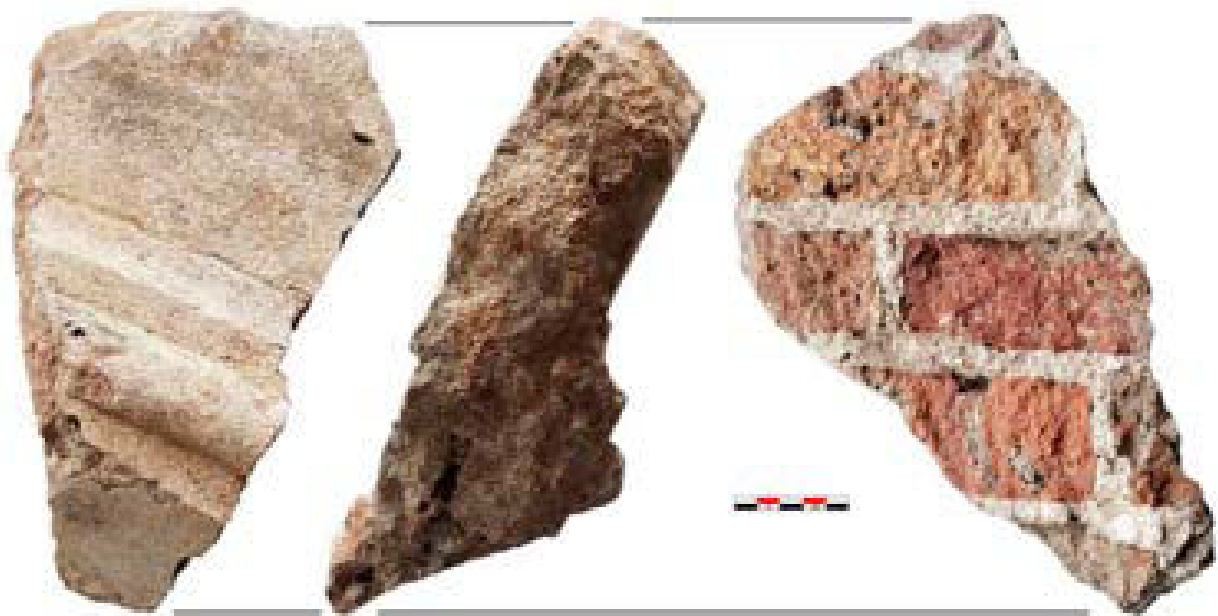
Tussen de tientallen gevonden delen keramiek in de ophogingslagen dateerde slechts één stuk uit de late middeleeuwen: een stuk van een bolle pot uit 1300-1375. De grote meerderheid van de keramiekvondsten dateerde uit de tijd tussen 1500-1750, met een nadruk op de tijd na 1600.

Conclusie

De onderzoeken hebben zeker niet de sluier opgelicht over de vroege geschiedenis van de kerk in Tienhoven. Het is bij het spreekwoordelijke tipje gebleven.

De oude kapel van vóór 1622 en het huidige gebouw lijken hetzelfde grondplan te hebben, als we tenminste afzien van de latere verlenging met twee

7

Het binnenraam fragment van drie verschillende zijden bekeken. RAAP-Rapport 6050, Plangebied Consistorie, Laan van Niftarlake 62, R. de Leeuwe, 2022.

traveeën. Het is daarmee ook meer aannemelijk geworden dat die prent uit 1611 op waarheid berust. Over die oude kapel kan ook gezegd worden dat die op zijn minst deels met bakstenen van vóór 1550 is gebouwd. Daarbij mag niet uitgesloten worden dat deze stenen ook tweedehandsjes van elders zijn. Hergebruik is bij dit kerkgebouw toch een thema.

De eerste ophogingslaag op de plaats van de gesloopte consistorie dateert op zijn vroegst van net na 1500 en is waarschijnlijk een stuk jonger. Het vrijwel geheel ontbreken van middeleeuws materiaal geeft ook te denken. Bij een middeleeuwse dorpskapel, een centrum van het dorpse leven, zou men veel meer vondsten verwachten. Opmerkelijk is voorts dat het eerste bekende document dat direct aan de kerk te koppelen is, ook uit het begin van de zestiende eeuw dateert (1521). Een bouw van de kapel ergens in het begin van de zestiende eeuw lijkt daarom voor de hand liggend. Het zou ook verklaren waarom er tot nu toe geen documenten uit de middeleeuwen zijn gevonden, behalve een omstreden stichtingsoorkonde uit 1361.

Met dank aan Daniël Stiller, archeoloog bij de Omgevingsdienst Utrecht, voor het meedenken en de goede tips. ●

Noten

1. De oorspronkelijke prent is verdwenen. De tekening laat een ingangspartij zien die vermoedelijk zeventiende-eeuws is.
2. Dodt van Flensburg, J.J. (1843) Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen inzonderheid van Utrecht. Deel III. 333.
3. Visitatie der kerken ten platten lande in het sticht van Utrecht, ten jare 1593. In: Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap. Deel 7.1884. 222/223.
4. Archief Utrecht. Kapittel van Sint-Pieter te Utrecht. Registrnr. 391: 1361 Maart 6.
5. Wie zich geroepen voelt? Schrijver dezes heeft er een goede fles whisky voor over.
6. Deze afbeeldingen zijn:
L.P. Serrurier, (1727). Voorgevel.
L.P. Serrurier, (1730?). Naar een prent uit 1611, voorgevel.
J. de Beijer, (1749). Voorgevel en deel zuidgevel
Anoniem (1756). Zuidgevel en achterzijde
H. Spilman, (1773?). Naar de tekening van J. de Beijer. Voorgevel en deel zuidgevel
H. Tavernier (1790). Voorgevel en deel noordzijde (waterverf)
7. Geheym-Schryver van Staat- en Kerke der Vereenigde Nederlanden beginnende met die van de Provincie Utrecht. (1759). Deel 1. 210/211
8. Archief Utrecht. Kapittel van Sint-Pieter te Utrecht. 906 stukken betreffende reparaties aan de kerk van Tienhoven (en Breukelerveen), 17e en 18e eeuw
9. De oorspronkelijke prent is verdwenen. De tekening laat een ingangspartij zien die vermoedelijk zeventiende-eeuws is.

Armenzorg Deel 2

Wally Smits

In deel 1 van deze twee artikelen beschreef ik de ontwikkeling van de armenzorg mede op basis van de zeven werken van barmhartigheid en hoe ook de kerken in Maarssen de armenzorg serieus namen. In dit tweede deel wordt aandacht besteed aan de voorwaarden die de dorpsgerechten stelden aan hun armlastigen om voor zorg in aanmerking te komen en welke ontwikkeling de organisatie van de armenzorg verder doormaakte.

Dorpsgerechten

Voorwaarden voor kerkelijke bedeling waren wel dat men een trouwe kerkganger was en voldeed aan de eisen die de kerkenraad stelde wat betreft een zedig leven en deelname aan het Heilig Avondmaal. Aange-lokt door de toenemende welvaart zien we in de zeventiende eeuw een enorme toestroom van mensen van buiten de Republiek, met name uit het oosten.

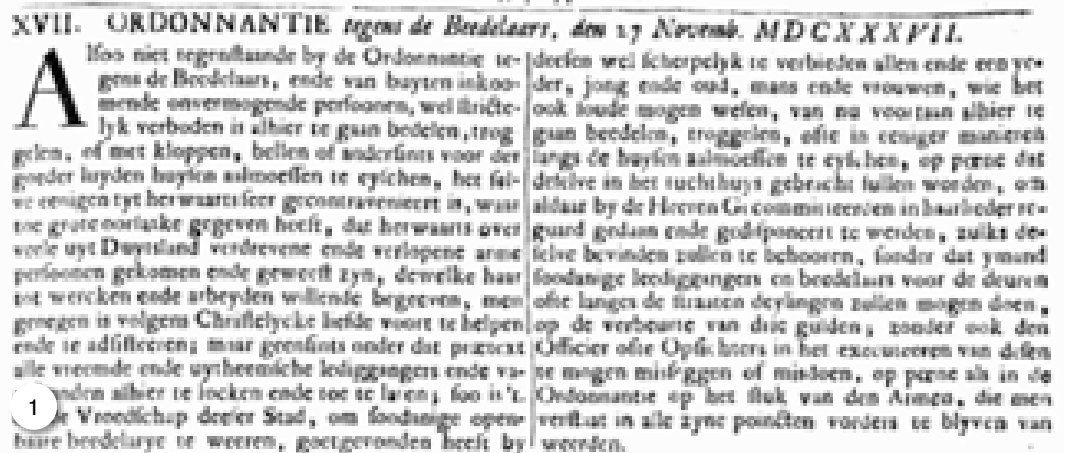
lig maakten. Soldatenvrouwen en -weduwen worden ook onder de vagebonden gerekend, terwijl hun mannen toch hun leven waagden voor de vrijheid van de Republiek. Zij die gedurende zes jaar zonder problemen in de stad woonden, konden aanspraak maken op eventuele armenzorg. De rest moest op straffe van gevangenzetting, geseling op het schavot en verbanning de stad verlaten. Inwoners die de stad

In 1650 verschijnt al een zoveelste versie van een ordonnantie tegen de bedelarij

Op zoek naar werk zwierven die met name door Hol-land en ook wel door Utrecht en bij gebrek aan werk verviel men soms tot opdringerige bedelarij en ook wel tot geweld. Al in de zestiende eeuw, in 1568 (het begin van de chaotische periode van de Tachtigjarige Oorlog) wilde de stad Utrecht paal en perk stellen aan de komst van deze lieden (zie afbeelding 1), maar niets hielp. In 1650 verschijnt al een zoveelste versie van een ordonnantie tegen de bedelarij.

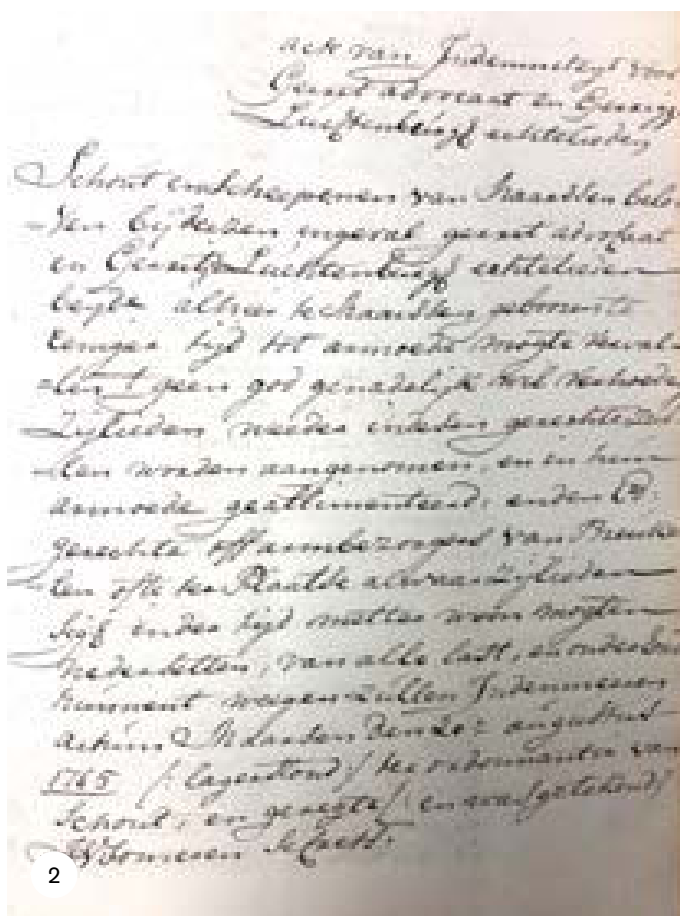
In deze ordonnantie wordt gesteld dat de uitkeringen aan bui-tenlanders ten koste gingen van de eigen armen. De taal is grim-mig. Er wordt gespro-ken over *'alle vreemde en uytheemsche vagabunden, lediggan-gers, bedelaars, mans en vrouwen, jong en oud'*, die de stad onvei-

hadden verlaten en langer dan een jaar en één dag waren weggeweest, konden ook geen beroep meer doen op Utrechts burgerschap. Deze mensen, aange-vuld met rondzwerfende soldaten, zwierven over het platteland en probeerden daar via bedelarij of een soort 'uitkering' in hun levensonderhoud te voorzien. Zowel voor de kerken als voor de gerechten werd de toestand onoverzichtelijk en onhoudbaar.

Eén van de vele ordonnanties tegen de bedelaars, ditmaal uit 1637 uit het Utrechts Placaatboek. Hierin wordt gesteld dat de meeste onvermogenen uit Duitsland komen en op zoek zijn naar werk.

Begin achttiende eeuw besloten de gerechten wat betreft de onderlinge migratie een soort garantstelling te vragen aan elkaar. Als de inwoner van een stad of dorp naar een andere plaats verhuisde, moest de vroegere woonplaats garant staan voor de zorg als de migrant in armoede zou komen te verkeren. Dit gebeurde via een 'Acte van Indemniteit' (zie afbeelding 2). Voor een stad als Amsterdam gold dit niet, omdat die zat te springen om arbeiders en die kwamen ook nog eens in groten getale uit het buitenland. De stad zou met zo'n eis zichzelf economisch in de voet schieten.

Acte van indemniteit van Gerrit Advocaat en Gerritje Luchtenburgh uit 1765. Zij verhuisden van Maarssen naar Breukelen en de secretaris van het gerecht Maarssen, Jacobus van Someren, beloofde hiermee dat mocht het echtpaar tot armoede vervallen, het gerecht Maarssen alle kosten voor zijn rekening zou nemen. Bron: RHCVV, dorpsgerechten Maarssen (1624-1811), inv. nr. 1433.

De nodige sorg...

In de tweede helft van de achttiende eeuw spraken ook de gerechten Maarssen, Maarsseveen,

Tienhoven en Breukelerveen af om niet meer voor elkaars inwoners zo'n akte te eisen. Niet altijd ging dat goed. Vanuit Diemen werd gevraagd om een akte te sturen voor Marritje Cornelisz. de Jongh, die daar was neergestreken zonder zo'n akte te kunnen overleggen. Volgens Marritje weigerde Maarsseveen de akte af te geven, tenzij ze de duur van de akte zouden weten. Een levenslange garantie waren ze niet van plan te geven.¹⁾ Er waren nog wel meer strubbelingen. De samenwerking tussen het gerecht en de Kerk verliep stroef. De Staten van Utrecht zagen zich gedwongen om het gerecht Nieuw-Maarsseveen het bevel te geven om akten van indemniteit af te geven na overleg met de predikant en de kerkenraad. Nieuw-Maarsseveen vond dat dit met name door toedoen van de kerkenraad voor gedoe en vertraging zorgde.²⁾ Toch werkte het wel; het was geen dode letter. Teuntje van den Broek, huisvrouw van Toon van Doorn, gewezen tuinman op het buitenplaatsje Bruinenburg, kreeg van het gerecht Nieuw-Maarsseveen eind 1753 een akte van indemniteit. Daarin stond dat het gerecht de 'nodige sorg sal dragen' voor opname in het Dolhuis (Willem Arntsz.huis, Lange Nieuwstraat) te Utrecht, maar wel met de kanttekening dat zij van de 'Roomsche Religie' was, dus dat de kosten zouden worden verhaald op de rooms-katholieke statie. Twee jaar later schoot het gerecht f 95,15 voor omtrent de kosten van haar verblijf aldaar. Bijna 20 jaar later (1772) kreeg hetzelfde gerecht Nieuw-Maarsseveen een verzoek van de naar Amerongen verhuisde Johan Hendrick Paulusz. om een bijdrage te leveren aan de behandeling van zijn epileptische dochter Anna Elisabeth. Zij was tijdens een epileptische aanval in het vuur gevallen en had haar onderbeen lelijk verbrand. Men is eerst zelf aan het verzorgen gegaan, maar na twee weken moest er toch een chirurgijn bijkomen en die kreeg 'het been sterk aan het etteren', maar wilde niet verder gaan zonder toezending van linnen en geld. Secretaris Jacob van Someren liet f 22,00 sturen en twee lakens om daar windsels van te maken en schreef bovendien dat de chirurgijn alles in het werk mocht stellen om het been van Anna te genezen, op kosten van het gerecht.³⁾ Teleurstellend is het om de cijfers van het aantal armen kort na de Franse overheersing te vergelijken met de huidige toestand. In 1815 rapporteerde

burgemeester Van der Vliet van de gemeente Maarssen dat hij op een totale bevolking van 1357 zielen 107 armen telde, waarvan 34 door de Rooms-Katholieke Kerk werden onderhouden en 73 door de Gereformeerde Kerk. ⁴⁾ Dat is 7.8% van de

Zij gaf niet alleen aan de armen, maar ging verder door een tehuis voor oudere vrouwen te stichten. Ook die moesten natuurlijk een zedig leven hebben geleid en zich schikken naar de regels van het huis. Gedetailleerder is de beschrijving van uitkeringen

De chirurgijn wilde niet verder gaan zonder toezending van linnen en geld

bevolking. Vergelijken we dat met de gegevens van nu, waaruit blijkt dat 16% van de bevolking onder de armoedegrens zit, dan blijkt dat de vooruitgang wel heel erg betrekkelijk is

aan bedeeden tussen 1885 en 1918 door de familie Van Tuyll van Serooskerken van Slot Zuylen. Die zwaaide niet alleen de scepter over Zuilen maar ook over Westbroek. Daar was in de loop van de

negentiende eeuw de toestand er ook niet beter op geworden. We krijgen meer inzicht in de bedragen die uitgekeerd werden, maar ook welke materiele zaken de armen kregen. Op aanraden van dominee Gerardus van Kempen van Westbroek stelde met name mevrouw Van Tuyll-Schimmelpenninck geld en levensbehoeften ter beschikking aan de bedeeden (zie afbeelding 4). Om een voorbeeld te noemen: In 1900 kregen de kraamvrouwen om aan te sterken: 5 pond rijst, 1 pond koffie, ½ pond bruine suiker en een ½ pond witte suiker.

's Winters kregen de armlastigen ook nog eens steenkool. De dominee inventariseerde in zijn hele werkgebied wie recht had op een uitkering of een deel daarvan. In 1917, midden in de Eerste Wereldoorlog, vroeg hij aan mevrouw Van Tuyll-Schimmelpenninck een

hele bedeling van f 5,00 voor zeven gezinnen, een halve bedeling van f 2,50 voor negen gezinnen en ook nog een kwart bedeling aan voor twee gezinnen, maar voor de protestanten ook nog eens zeven scheurkalenders. De roomsen werden niet overgeslagen, maar kregen slechts f 1,00. Van Kempen vatte zijn taak niet lichtvaardig op. Een gezin dat een beroep deed op de bedeling kreeg nul op het rekest: *'Als ze naar een bioscoop kunnen gaan ...*

Door 500 (hal) armenbedelingen in linnen	663	15
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	8
Door 50 (hal) in de kerk van de armen	50	14
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	16
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	8
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	14
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	0
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	11
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	12
<hr/>		
Gesamenlijcke uitgaven 1658	1569	5
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	8
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	10
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	0
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	11
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	11
Door 100 (hal) in de kerk van de armen	100	11

Joan Huydecoper II hield gedurende zijn hele leven nauwgezet bij wat hij uitgaf. Hier een voorbeeld van zijn jaaroverzicht over 1658. Aan de armen gaf hij bij diverse gelegenheden f 53-15 uit (3e getal van boven). HUA, toegang 67, archief familie Huydecoper, inv.nr. 54.

Particulieren

Uiteindelijk werden alle inkomsten van de kerken opgebracht door particulieren via pacht, legaten, fundaties of donaties tijdens de zondagse collectes. Joan Huydecoper II hield tijdens zijn leven nauwgezet bij wat hij uitgaf aan allerlei zaken onder andere ook zijn donaties aan de armen (zie afbeelding 3). In de negentiende eeuw hebben we voor Maarssen het bekende voorbeeld van Maria Dommer.

hebben ze 't toch niet erg nodig, dunkt mij', schreef hij naar mevrouw Van Tuyll-Schimmelpenninck.⁵⁾

Testament van mevrouw J.W. Van Tuyll-Schimmelpenninck waarin ze f 1.000,00 legateert aan de kerk van Zuilen. Bron: HUA, Nederduits Hervormde Gemeente Zuilen, toegang 749, inv. nr. 80.

Van bus naar ziekenfonds

Binnen de gilden bestond al vanaf de late middeleeuwen een onderling steunfonds, maar dat

beperkte zich tot de steden. Het platteland viel natuurlijk buiten deze onderlinge regeling. Eind achttiende eeuw zien we echter ook op het platteland naar dit voorbeeld in dorpen een soort onderlinge regeling ontstaan, een soort vroege verzekering. Tegen een geringe afdracht werd er door en voor de inwoners een soort spaarpot, een 'Bus' gemaakt, waaruit bij ziekte en armoede een klein bedrag kon worden uitgekeerd. Al in 1785 werd een zieken- en begrafenibus voor Tienhoven en Oud-Maarsseveen in het leven geroepen, waar in 1860 Breukelerveen nog eens bijkwam. Ook Zuilen kende een soortgelijke bus (van 1826 tot 1924) maar hier wordt expliciet vermeld dat ze er was voor zowel protestanten als roomsen.⁶⁾ De bus keerde echter niet altijd uit. Als je problemen had gekregen door vechtpartijen, dronkenschap of 'ongemakken uit ontucht' kreeg je geen ondersteuning. De bus 1785 zou tot 1941 blijven bestaan. Toen werden de bussen overbodig door het zogenaamde Ziekenfondsbesluit.⁷⁾ Ieder die werkte en onder een bepaald bedrag verdiende, viel onder de Ziekte wet en zat in het ziekenfonds. Deze wet heeft echter een aanzienlijk kortere levensduur gekend dan alle andere regelingen in de tijd daarvoor. In 2006 was het al einde ziekenfonds en moest iedere werkende en niet-werkende zich particulier verzekeren. ●

Noten

1. RHCVV, dorpsgerichten inv.nr. 1473, in het jaar 1779.
2. Idem, inv. nr. 1472, zonder jaartal.
3. Idem, inv. nr. 1471, november 1772.
4. Periodiek HKM 1976.3 en 1983.1.
5. HUA, archief Huis Zuilen, toegang 76, inv. nr. 106.
6. HUA, toegang 314, Zieken- en begrafenibus te Tienhoven en Oud-Maarsseveen, 1785-1931. Over de laatste 50 jaar zijn geen gegevens overgeleverd.
7. HUA, archief huis Zuilen, toegang 76, inv. nr. 80.

De samenwerking tussen het gerecht en de Kerk verliep stroef

't Kan maar gedaan zijn...

Toen in 1984 de Historische Kring in 't Zand zijn twaalf-en-een-halfjarig bestaan vierde, kwam Bert de Ruiter via zijn vrouw Jantien en zijn schoonmoeder in contact met de vereniging. Hij werd gevraagd als bestuurslid en zorgde daarin voor het archief, de distributie van het Periodiek en de verkoop van publicaties. De opslag was op de zolder van zijn schoonmoeder, mevrouw Wigmans, op Achter Raadhoven. Later kwam er gelukkig een kamertje beschikbaar in Goudestein en nu in Silverstein. Bert is nog steeds actief als bestuurslid en als redacteur van het Periodiek in de rol van coördinerend corrector. Hij zegt het prettig te vinden een lange periode met iets bezig te zijn, in zijn geval dus al bijna veertig jaar...

Jantien was ondersteunend op de achtergrond, maar raakte ook steeds meer actief betrokken bij het wel en wee van de Kring. Een vijftal jaren geleden werd haar gevraagd om de ledenadministratie over te nemen van Petra van Tongeren. Dat doet zij nu en heel zorgvuldig. Zij geeft aan dat ze liever telefonisch contact heeft met leden dan via e-mail. Dat laatste blijft natuurlijk wel belangrijk bij informatief contact.

Jantien en Bert zijn beiden actieve vrijwilligers in hart en nieren. Als ergens op een markt een HKM-kraam staat, zoals bij Open Monumentendag, jaarmarkt of anderszins: zij staan erachter. Bert heeft in de loop der jaren duizenden dia's en negatieven gedigitaliseerd voor het archief en dankzij giften een aantal mooie films kunnen samenstellen over de historie van Maarssen. Bij lezingen is hij degene die ervoor zorgt dat 'de plaatjes kloppen'. Jantien verzorgt vaak handouts voor lezingen. Bij bijna alle HKM-activiteiten zorgt zij, vaak in samenwerking met Dineke van Ginkel, voor een goedlopende catering.

Als mensen zo in elkaar zitten, is het begrijpelijk dat er ook bij andere organisaties gewerkt wordt. Zij zijn beiden vrijwilliger bij het Vechtstreekmuseum, Jantien als gastvrouw en in de catering. Bert helpt daarbij en speelt een rol in het onderhoud van het museum en zorgt er bijvoorbeeld voor dat de douches voor de watertoeristen schoon zijn en van wc-papier zijn voorzien. Hij zit in de onderhoudsploeg bij VV-Maarssen en was 27 jaar lid van de jeugdcommissie van die club.

Er zijn in die organisaties altijd tientallen kleinere en grotere klussen te doen en Bert en Jantien zijn altijd bereid naar vermogen en met plezier een klus op te pakken en uit te voeren. Zij realiseren zich daarbij natuurlijk ook dat een vorm van opvolging steeds belangrijker wordt. Ze hopen dat er (nieuwe) leden zijn van de HKM die net zoveel plezier kunnen gaan beleven aan het werk dat de vereniging soepel laat functioneren.

Illustratief voor hun rol als actieve vrijwilliger zijn de bewijzen ervan die in de gang aan de muur hangen. Oorkondes van verschillende organisaties en daaronder ook voor elk van hen een koninklijke onderscheiding. ●

Beeldbank HKM

Foto Ria Tjhuis

De wandeling van De Pijper in 1916

- een terugblik Deel 19 (Slot)

Ria Tijhuis

De Pijper zet er flink de pas in. Het is nu nog maar ongeveer een kilometer terug naar zijn begin- en ook eindpunt van de wandeling. Het is mooi geweest.

De Schippersgracht gaat over in de Wilhelminaweg en hij ziet aan zijn linkerhand Bolenstein, de riddershofstad gebouwd in 1340 door Derck van Bole. Een eindje verderop laat hij de eerste christelijke lagere school van Maarssen, gebouwd in 1905, en de Wilhelminakapel van de Nederlandse Protestantenbond uit 1901 letterlijk links liggen.

Aan het einde van de weg gaat De Pijper rechtsaf om in zijn cahier nog het deel van de Straatweg tot Vredenhoef te beschrijven. Wij gaan echter linksaf de Straatweg op en dan nog een keer links om op de Bolensteinseweg en -straat te komen. Even later is De Pijper weer terug op de Breedstraat. Voor hem torent de (voor hem nieuwe) rooms-katholieke kerk uit, gebouwd in 1885 door Alfred Tepe. De Breedstraat vervolgend ziet hij links het brandspuithuisje, nu de Wereldwinkel, en de voormalige buitenplaats Nieuw-Vechtevoort, De koepel aan de Vecht is verdwenen, het huis doet nu dienst als apotheek (Vechtevoort) en aan de overkant staat het huis van de veldwachter, de latere en laatste schoenzaak van het dorp, Telkamp. Links daarvan is in 1869 het nieuwe gemeentehuis annex school gebouwd (zie afbeelding 1). Het wordt door De Pijper beschreven als *'een ruim en luchtig gebouw'*. Grote consternatie ontstond onder de dorpelingen toen er plannen werden gemaakt dit pand te slopen en te vervangen door een modern appartementencomplex (zie afbeelding 2). Ook Dick Dekker, één van de oprichters van de HKM, heeft gestreden voor het behoud van zijn oude school. Van hem is bekend dat hij liever een blokje om ging, dan hierlangs te moeten lopen... Het werd door hem betiteld als *'ellendig bouwwerk'*.

We slaan rechtsaf de Raadhuisstraat in, door De Pijper Diependaalsedijk genoemd, naar de Kerkweg. We lopen langs het kleine voormalige kerkje rechts dat nu door de opvolgers van Sander Sniijders wordt geëxploiteerd als uitvaartcentrum; een mooie bestemming voor zo'n monumentaal gebouwtje. Voorbij sociëteit De Harmonie ziet De Pijper in de bocht de gashouder van de gasfabriek van Dirk Faber. Een jaar voordat De Pijper deze wandeling liep, is zijn dochter Geertruida getrouwd met deze Dirk. De Harmonie is nu een gelijknamig appartementengebouw en de gashouder is inmiddels al lang verdwenen. Op die plek kwam de brandweerkazerne en ook deze is gesloopt om plaats te maken voor een appartementencomplex. De bocht in de Kerkweg zag er in 1916 heel anders uit. Tegenover de directeurswoning van Faber, het witte huis op de hoek met de Straatweg, staat nu eveneens een wit huis met de naam 'De Hooge Stoep', dat dateert van 1935; een ontwerp van Wybren Wijmstra. Ook de gereformeerde kerk 'De Open Hof' aan de rechterkant was er nog niet. Deze is pas in 1936 gebouwd.

We steken de Straatweg over en komen terug op de Stationsweg, het laatste deel richting eindpunt. De eerste stationshalte was door de Rijnspoorweg aangelegd aan het einde van de Zijlweg. De verkeersdrukke nam in de loop der jaren toe, het station werd verplaatst en de Stationsweg is aangelegd rond 1843 (zie deel 2 van deze rubriek). Wat ook anders is: De Pijper kon recht door via de draaibrug het Amsterdam-Rijnkanaal oversteken. Wij gaan vóór het kanaal linksaf om via de verderop gelegen brug, de Maarsserbrug, aan de overkant te komen en lopen dan nog een stukje terug langs het pad bij Waterstede om het station te bereiken. We zijn uitgewandeld. Het was prettig om zo met u, lezer, *'een loopje te nemen'*. ●

Antoni Waterloo en de laan bij Paarlenburg

Jan Willem Gunning

Antoni Waterloo (1609-1690) was een tekenaar, schilder en etser die vooral bekend is geworden door zijn landschappen. Hij had een band met Maarssen, want van 1666 tot 1676 woonde hij op het buitentje Paarlenburg in Maarsseveen.¹⁾

Tekeningen

Na zijn vertrek heeft hij in de periode 1677-1679 een serie tekeningen gemaakt waarop heel vaak hetzelfde huis te zien is. Het is lang onduidelijk geweest welk huis dat was, maar in 1984 toonde Ben Broos, toen curator bij het Mauritshuis, aan dat het ging om Spruytenburg (nu Leeuwenburg), één van de vele door Joan Huydecoper (1599-1661) gestichte buitenplaatsen in Maarsseveen.²⁾ Spruytenburg werd omringd door vier andere buitenplaatsen: Neerbeek, Sluysoort, Geesbergen en Hoogevecht. Broos heeft de topografische gegevens heel precies bestudeerd. Toen bleek dat alle tekeningen in de serie het huis Spruytenburg of de directe omgeving daarvan laten zien, met één uitzondering waarover straks meer. Het leek dan ook waarschijnlijk dat Waterloo de tekeningen had gemaakt in opdracht van de toenmalige eigenaar van Spruytenburg. Dat was Dirck van der Cooghen (1604-1693/94), die door zijn huwelijk met Sara van Halmael, de weduwe van Warnar van Lennep, behoorde tot een milieu waarin kunst centraal stond. Hij had een

nauwe band met zijn neef, de Haarlemse schilder en tekenaar Leendert van der Cooghen, en met zijn stiefzons Abraham en Jan van Lennep. Deze stiefzons hebben allebei belangrijke kunstverzamelingen aangelegd met werk van Rembrandt, Titiaan, Holbein, Michelangelo en Dürer. Van der Cooghen zal hun liefde voor teken- en schilderkunst hebben gedeeld, want Abraham van Lennep bepaalde in zijn testament opgemaakt in 1675 dat Dirck van der Cooghen al zijn tekeningen zou erven en als eerste een keus zou mogen maken uit zijn schilderijencollectie.

Antoni Waterloo 1677. Neerbeek met op de voorgrond de ruïne van Sluysoort, in de verte Hoogevecht en links een klein stukje van de boomgaard van Spruytenburg. Gewassen krijttekening, *The National Gallery of Canada, Ottawa.*

Sluysoort of Neerbeek?

Eén van de tekeningen van de serie bevindt zich nu in Canada (zie afbeelding 1). Waterloo moet voor deze tekening hebben zitten schetsen op een plek aan de Machinekade, die toen Geesberger-

weg heette. Van daaruit keek hij in noordwestelijke richting. Van de drie gebouwen op de tekening is niets meer over: tussen Machinekade 5 en 7 ligt nu een weiland waarop alleen een groepschuilplaats staat. Broos dacht dat de ruïne op de voorgrond het oude Sluysort was, dat in 1673 door de Fransen in brand was gestoken, het huis in het midden het herbouwde Sluysort en het huis in de verte Neerbeek. Die conclusie is overgenomen in de literatuur, maar kan niet juist zijn.³⁾ Het herbouwde Sluysort stond niet midden op het terrein, maar op een hoek zoals onder andere te zien is op de bekende kaart van Ph. Boutatts uit 1690. Bovendien had Neerbeek een T-vorm, met de poot in de richting van Spruytenburg, naar links op de tekening.⁴⁾ Het achterste huis, dat Neerbeek zou voorstellen, heeft op de tekening wel een T-vorm, maar met de poot naar rechts. Het kan dus niet Neerbeek zijn. Het middelste huis heeft - zoals ook Broos al was opgevallen - wel de vorm van Neerbeek.

Dat wijst erop dat, toen Waterloo deze tekening maakte, Sluysort nog niet was herbouwd en dat het middelste huis Neerbeek is.⁵⁾ Het huis in de verte is dan Hoogevecht, waarvan alleen een bijzonder fraai inrijhek aan het Zandpad is overgebleven. Op de bekende kaart van 1660 *'Een kleen gedeelte van de Heerlykheit van Maarsseveen'* is goed te zien dat wie vanaf de plaats waar Waterloo stond en dan langs Sluysort en Neerbeek keek, inderdaad in de verte Hoogevecht kon zien.⁶⁾

Handschrift

Deze interpretatie van de tekening wordt bevestigd door wat op de achterkant staat geschreven: *'De Ruine van Sluijs oort tesien van af de Abele Laan. aen Slincke handt onsen Boomgaard aen rechte handt voorbij deruine Sietmen thuijs neerbeek op ["sijn" doorgehaald; verbetering afgesneden] sijde / Ao 1677 door Ant^e Waterloo getekent.'* Dat betekent dat naast de ruïne inderdaad Neerbeek stond en niet, zoals Broos dacht, het herbouwde Sluysort. Dat is pas later herbouwd, ongeveer op de plaats van de ruïne.⁷⁾ De tekening moet dus niet 'Sluysort' heten, maar 'Neerbeek'. Zo staat hij inmiddels ook in de beeldbank van de HKM.

Die aantekening moet zijn geschreven door Dirck van der Cooghen, want de boomgaard links op de

tekening (*'onsen Boomgaard'*) stond in de achtertuin van Spruytenburg. Bovendien is de inscriptie van zijn hand. Zijn karakteristieke handschrift kennen we door de dagboekantekeningen die hij heeft nagelaten in zijn almanakken voor 1680 en 1681.

De inscriptie maakt duidelijk dat Van der Cooghen inderdaad de opdrachtgever en eerste eigenaar van de serie was. Die rol past goed bij het kunstminnende milieu waartoe hij behoorde.

Antoni Waterloo 1679. De Geesbergerweg bij Sluysort. Gewassen krijttekening, Kunsthalle, Bremen.

Paarlenburg

Een andere tekening in de serie (zie afbeelding 2) vertoont een laan tussen twee sloten, met in de sloot links een botenhuis, rechts een ingangspoort en in de verte een klein huis. Deze tekening, nu in de *Kunsthalle* in Bremen, heeft ook een opschrift op de achterkant. Broos kende dat opschrift van een onduidelijke afbeelding in een catalogus. Hij ontcijferde een deel ervan als: *'so te sien op de slincke hand van ons schuytehuysken voorbij aen 't ende 't huys ... van Maarsseveen A^o 1679'*. Broos dacht dat deze aantekening door Waterloo was geschreven en veronderstelde daarom dat Waterloo langs het botenhuis van Paarlenburg een laan afkeek naar de Vecht toe en dat hij aan het einde van die laan, ver voorbij het huis op de tekening, Goudestein, het huis van de heer (de woorden die hij niet kon lezen) van Maarsseveen kon zien of wist te liggen.⁸⁾ Broos doopte de

tekening 'Een laan bij Paarlenburg in Maarsseveen'. Zo staat hij ook in de beeldbank van de HKM en met die titel verscheen hij als illustratie bij een recent artikel over Paarlenburg in het *Periodiek*.⁹⁾

Locatie

Broos' interpretatie stuit echter op nogal wat bezwaren. Om te beginnen: deze tekening zou dan de enige van de serie zijn die niet Spruytenburg of de directe omgeving vertoont. Bovendien zien we op de kaart van 1660 dat er wel een laan langs Paarlenburg liep, maar niet tussen twee sloten. Waterloo had Maarsseveen al in 1676 verlaten en had Paarlenburg toen verkocht. Het zou heel vreemd zijn als hij drie jaar later het botenhuis van Paarlenburg nog steeds 'ons' botenhuis zou noemen. Een vierde bezwaar is dat de aantekening zeker niet in het handschrift van Waterloo is. Deze inscriptie moet zijn geschreven door Dirck van der Cooghen.¹⁰⁾

Tenslotte, een betere (maar nog steeds moeilijk te lezen) afbeelding van de inscriptie die ik kreeg van het museum in Bremen, laat zien dat er op de kritieke plaats iets anders staat: Van der Cooghen duidde het huis aan als het '*wapen van Maarsseveen*'.

Dat betekent dat de tekening een heel andere locatie laat zien. Waterloo stond ook voor deze tekening op de Machinekade, ongeveer zoals bij de Neerbeek-tekening, maar hij keek nu niet in noordwestelijke richting maar langs de weg naar het zuidwesten in de richting van de Vecht.¹¹⁾ Aan het einde (eigenlijk het begin) van de weg stond een groepje huizen waaronder, op de hoek van de Geesbergerweg met het Zandpad, Het Wapen van Maarsseveen ofwel Het Swarte Varken, de herberg waar het gerecht van Maarsseveen zetelde. Rechts zien we de ingang en links het botenhuis van Sluysort.

Conclusie

Deze tekening moet dus 'De Geesbergerweg bij Sluysort' heten. Rechts op de tekening, tussen het huis en de poort, loopt de zuidgrens van Spruytenburg. Daarmee is de tekening niet langer een vreemde eend in de bijt van de Spruytenburgserie: hij past daar keurig in.

Van Paarlenburg of de omgeving daarvan is geen enkele afbeelding bekend. Het is dan ook jam-

mer dat de tekening niet 'De laan bij Paarlenburg' weergeeft. Waterloo zal vast, toen hij in Maarsseveen woonde, tekeningen hebben gemaakt van zijn Paarlenburg en van de omgeving van dat huis. Die zijn dan helaas verloren gegaan of ze zijn nog niet als zodanig geïdentificeerd. ●

Noten

1. Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, 0823 oud-rechterlijk archief gerecht Oud- en Nieuw Maarsseveen, 1515-1811, 22 januari 1666; S. Kahn-Gerzon, 'Biografische gegevens over Anthonie Waterloo', *Oud Holland*, jaargang 106, 1992, nr. 2, pp. 94-98.
2. B.P.J. Broos, 'Antoni Waterloo (ecit)' in Maarsseveen', *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake*, 1984, pp. 18-48.
3. J. Spicer, O. Bonebakker en D. Franklin, *Dutch and Flemish Drawings from the National Gallery of Canada*, Ottawa: National Gallery of Canada, 2004, cat. Nr. 61.
4. Dat is te zien op een andere Waterloo-tekening (afb. 10 bij Broos, 1984) en ook op het schilderij dat Jan van der Heyden maakte van Spruytenburg, met op de achtergrond Neerbeek; afb. 5 in J.W. Gunning, 'Leeuwenburg en de omringende buitenplaatsen', *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake*, 2004, pp. 21-83.
5. Gunning, 2004, afb. 16
6. Het Utrechts Archief, Topografische Atlas; detail van de kaart: Gunning, 2004, afb. 6
7. Gunning, 2004. Broos kende het handschrift van Van der Cooghen niet en beschikte ook niet over de tekst van de inscriptie op de Ottawa-tekening. De zaak werd pas twintig jaar na zijn artikel duidelijk toen ik het museum in Ottawa vroeg om een foto van de inscriptie. Broos onderschreef toen deze conclusie.
8. Ben Broos, 'De ophaalbrug bij Spruytenburg', in Ben Broos en Marijn Schapelhouman, *Nederlandse tekenaars geboren tussen 1600 en 1660: oude tekeningen in het bezit van het Amsterdams Historisch Museum, waaronder de collectie Fodor*, 1993, pp. 224-5.
9. Carlo de Meijer, 'Peerlenburgh, vroeger en nu', *Periodiek van de Historische Kring Maarssen*, aug. 2022, pp. 108-115, afb. 7.
10. Waterloo was al voor oktober 1676 met attestatie uitgeschreven als lidmaat van de Gereformeerde Kerk in Maarssen; Kahn, 1992, p. 95. Voorbeelden van Waterloo's handschrift: Kahn, 1992, afb. 1 en 2.
11. Zijn positie was vrijwel dezelfde als bij een andere tekening (Broos, 1984, afb. 3), die uit 1677 dateert en die rechts de ruïne van Sluysort vertoont. De twee tekeningen vertonen dezelfde boompjes aan beide kanten van de weg.

De Vecht

Wally Smits
Jan Verkerk

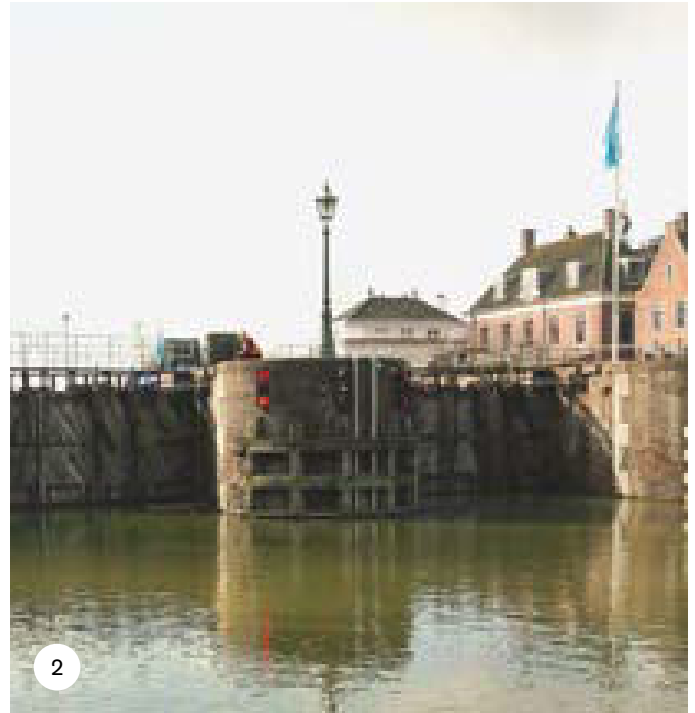
Dit artikel was oorspronkelijk bedoeld als hoofdstuk in de jubileum-Canon. Omdat de Vecht in veel andere hoofdstukken al aanwezig was, besloot de redactie met het doel herhaling te vermijden, er in de Canon geen apart hoofdstuk aan te wijden. De rivier blijft natuurlijk een ultieme verbindende factor en daarom dit artikel om dit extra te bevestigen bij de afsluiting van het HKM-jubileumjaar.

Referentiepunt

Zonder de Vecht geen Maarssen; beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dankzij de klei op de hogere oeverwallen van de rivier de Vecht was het mogelijk om hier te wonen. Het gebied erachter was echter één groot en ontoegankelijk veenmoeras. Een referentiepunt vinden dat het heden met het verleden verbindt, is vrijwel onmogelijk in ons gebied. Er bestaat van de oude Vecht geen enkel herinneringspunt binnen het dorp. We nemen dan maar als referentie het begin- en het eindpunt van de Vecht

De Weerdsuis bij Utrecht, aangelegd in 1609.

De Groote Zeesluis bij Muiden aangelegd in ongeveer 1674, echter niet om de Vechtdorpen en Utrecht te beschermen tegen het zeewater, maar om de Oude Hollandse Waterlinie vlot van inundatiewater te kunnen voorzien.

(zie afbeelding 1 en 2). Tegenwoordig neemt men de Weerdsuis in Utrecht als beginpunt van de Vecht en als eindpunt de plek waar hij bij Muiden in het IJmeer uitmondt. Toch vreemd voor een rivier om zijn oorsprong en eindpunt te hebben bij twee sluisen.

Eerste vermelding

Waar de Vecht echt zijn oorsprong had, is nog steeds onbekend. De streek rondom de Vecht, of beter gezegd de Rijn, komt pas voor in schriftelijke bronnen als de Romeinse veldheer Drusus het gebied ten noorden van de Rijn tussen 12 en 9 v.C. onderwerpt. Hij benutte de Vecht om een goede vaarroute te krijgen richting zijn geplande fort aan de Eems. Kort daarop beschrijft Plinius de Oudere (23/24-79 n.C.) in zijn *Naturalis Historia* dit troosteloze gebied. Hier wonen de Friezen en de Chauken, volgens hem de armzaligste mensen

ter wereld. *'Hun land wordt tweemaal per dag overstroomd door de zee. Ze wonen op zelf opgehoogde heuvels in hutjes of op schepen en vangen de vissen die bij eb achterblijven. Vee hebben ze niet en als brandstof gebruiken ze een soort gedroogde modder. Het komt zelfs voor dat hele stukken grond inclusief bomen losslaan van het land en als een soort schip over de meren varen.'* Hoe summier ook beschreven, het is wel de eerste schriftelijke bron die melding maakt van bewoning.

bekend is dat zij over de Vecht naar het noorden voeren om de Friezen te bestrijden. De Vecht splitste zich toen bij het fort Vechten (Fectio) af van de Rijn en stroomde noordwaarts via het Oer-IJ richting de duinenrij ten noorden van IJmuiden om daar uit te monden in de Noordzee. Met het verzanden van deze loop veranderde de loop van de rivier richting het Flevomeer. Er ontstond een soort waddengebied dat het noodzakelijk maakte dat de Romeinen gebruik maakten van Friese

We kunnen concluderen dat de Vecht een betrekkelijk jonge rivier is.

Het zal dan ook niemand verbazen dat in het jaar 47, niet lang na de onderwerping door Drusus, de Romeinse keizer aan Corbulo, zijn gouverneur van dit Germania Inferior, de opdracht gaf om zich terug te trekken achter de Rijn. De schatten van Brittannië waren veel aantrekkelijker dan de onbewoonbare veenplassen ten noorden van de Rijn. Drusus en Corbulo waren de eersten van wie

loodsen. Volgens de latere schrijver Cornelius Tacitus werd het gebied ten noorden van de Rijn een soort gedemilitariseerde zone.¹⁾ De streek moest vrij van vaste bewoners zijn om gevaar voor de Romeinse grensposten te voorkomen. Dat er contact was tussen de noordelijke volkeren en de Romeinen ligt voor de hand, bijvoorbeeld wat betreft de handel in landbouwproducten.

3

Detail van de Tabula Peutingeriana. De Rijn (Renus) vormt de bovengrens van het Romeinse Rijk. Ten zuiden daarvan liep de grens (Limes). Lugduno zou in de buurt van Katwijk liggen en is in later tijden ten onrechte aan Leiden gekoppeld. Ten noorden van de Rijn is niets ingetekend.

De Rijn, oud of krom

Voor een goed begrip is het van belang te beseffen dat met de Rijn niet de huidige loop van de Rijn wordt bedoeld, maar de loop van wat nu de Oude/Kromme Rijn heet. Hieraan werden grensforten zoals Vechten en Trecht gebouwd om het gevaar van de Friezen en Chauken te kunnen keren. Hierna wordt het wat betreft de vermelding van de rivier de Vecht eeuwen stil. Sterker nog: de Vecht wordt in deze bronnen niet eens genoemd

zuiden van deze wallen langs naar de kust door te stromen en ter hoogte van Delft in de Noordzee uit te monden. De monding lag verder in zee omdat de zeespiegel toen lager was dan nu.

Veevorming

Met het stijgen van de zeespiegel kreeg de Rijn meer moeite met de afvoer en ontstond in het mondingsgebied al veenvorming. Zo'n 5600 jaar geleden was dit stroomgebied zo verveend, dat

De zeespiegel steeg een paar meter en wonen langs de oevers was nagenoeg onmogelijk.

en meer schriftelijke bronnen ontbreken. We zouden nog wat hoop kunnen putten uit een kopie van een Romeinse reiskaart, de *Tabula Peutingeriana* uit de derde of vierde eeuw, maar die bevat bijgewerkte gegevens vanaf de eerste tot en met de vierde eeuw en is ook nog eens in de twaalfde, dertiende eeuw gekopieerd (zie afbeelding 3). Op deze kaart is het gebied ten noorden van de Rijn al opgegeven en wordt alleen Fletione (Vechten) aan de Rijn genoemd. Ten noorden van de Rijn woonden de 'Chamavi qui est Franci', de Chama-ven die Franken zijn.

Oorsprong

Wat betreft de oorsprong zijn we nu al afgeweken van de Weerdsluis. We lieten hem als afsplitsing van de Oude Rijn bij Vechten beginnen. Onderzoek in schriftelijke bronnen levert in wezen te weinig feitelijkheden op. Om toch een beeld te krijgen van de oorsprong van de Vecht en om duidelijkheid te creëren in de enorme hoeveelheid speculerende artikelen, hebben we ons beperkt tot het overzicht van de heren Weerts, Cleveringa en Gouw. Zij koppelden alle theorieën aan elkaar en konden op grond van grond- en stuifmeelonderzoek en met behulp van de C14-methode (koolstof 14) een goed beeld geven van de ontstaansgeschiedenis van de Vecht.²⁾ Ook bij hen heeft het ontstaan van het Vechtlandschap alles te maken met de voorlaatste ijstijd, het Saalien (van 238.000 tot 125.000 jaar geleden). De enorme stuwwallen vormden de hoge zandgronden van het Gooi, de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe en dwongen de Rijn om ten

de Rijn noodgedwongen zijn weg noordwaarts moest zoeken. 2600 jaar geleden (825-790 v.C.) vond een rivierverlegging plaats en splitste de Rijn zich bij Utrecht in de Oude Rijn en de Vecht/Angstel. We kunnen dus concluderen dat de Vecht een betrekkelijk jonge rivier is. Door de vele verleggingen van de loop zien we dat op de veenlaag weer een kleilaag wordt afgezet en als later de zeespiegel weer eens stijgt, volgt weer een periode van veenvorming. Dit meanderen van de Vecht, hij liep zelfs westelijk om het huidige Breukelen heen om bij Nieuwersluis weer in de huidige loop te komen, heeft ervoor gezorgd dat een brede strook aan de beide oevers van de Vecht bestaat uit afgezette klei en hier kon de eerste vaste bewoning tot stand komen.

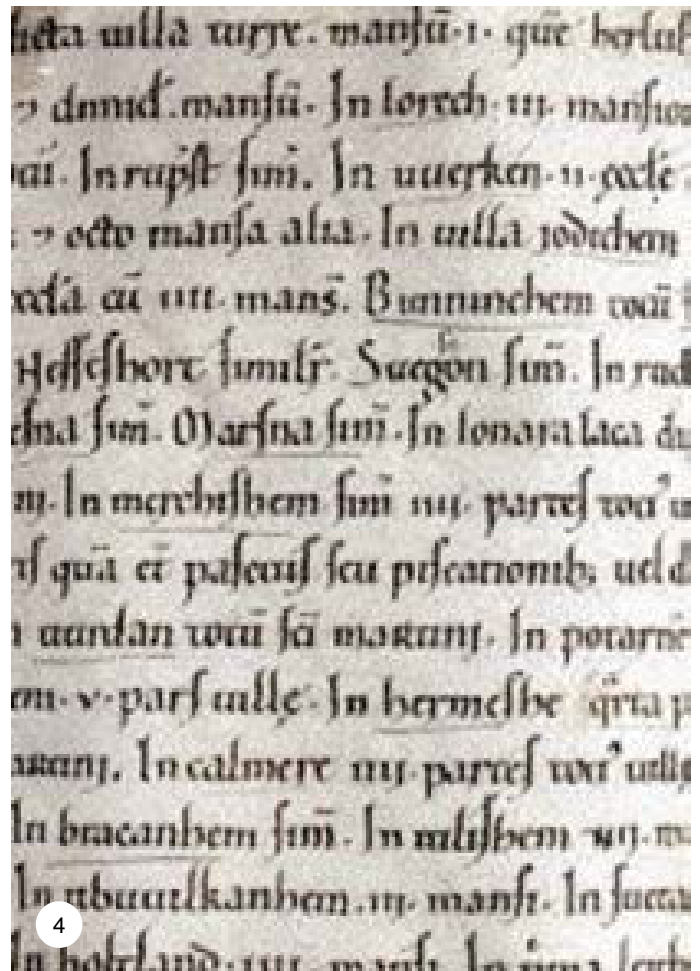
Dammen en dijken

Aan dit sedimentatieproces kwam pas een eind toen men door middel van dijken en dammen de rivier ging temmen. We zitten dan al ruim na het jaar 1000, want we krijgen eerst vanaf de vierde eeuw tot ruim in de achtste eeuw te maken met een transgressieperiode, de zogenaamde Duinkerke Transgressieperiode I en II. De zeespiegel steeg een paar meter en het wonen langs de oevers was nagenoeg onmogelijk. Men is het er nu wel over eens dat de gehele Vechtstreek, sterker nog, geheel West-Nederland en Vlaanderen, vrijwel continu onder water stonden. Bovendien werd deze kom ook nog eens voorzien van kwelwater vanuit de hoger gelegen Utrechtse Heuvelrug en het Gooi. Van bewoning

kon dus amper sprake zijn geweest. Toch heeft de Utrechtse stadsarcheoloog Herre Wynia in 2019 op de hogere oeverwallen van de Vecht bij Oud-Zuilen sporen gevonden van bewoning uit de zevende en achtste eeuw, dus geheel onmogelijk was bewoning klaarblijkelijk niet. Wat betreft bewoning specifiek in Maarssen kunnen we iedere bewering daarover heel moeilijk bewijzen. De sporadische, losse vondsten wijzen meer op het gebruik van de Vecht als vaarroute dan op permanente bewoning langs de oevers.

Het Liber Donationum

Er komt pas wat licht in de historische duisternis als er bronnen verschijnen waarin de Vecht als rivier te herkennen valt. In een grote verzameling oorkonden betreffende de bezittingen van de Utrechtse bisschop, het zogenaamde *Liber Donationum*, komen we in 722/23 hofmeier Karel Martel tegen. Deze schenkt aan een klooster dat zich bevond in de Burg Trecht, het Castrum Trecht en de Villa Vechten. Ook wordt het gouw (provincie) Nifterlaca genoemd. Van het jaar 953 komen we weer een oorkonde tegen en daarin is sprake van het visrecht van de bisschop in de plaats Amuthon. Dit was de monding van de rivier de A(a). Aa betekent gewoon water (denk aan aqua) en dit is dus eigenlijk de eerste vermelding van de vroegere benaming van de Vecht. Hij wordt zelf ook genoemd: *'Sed et alia piscatio in flumine Feht tota sancti Martini'* (de gehele visserij op de 'Feht' (Vecht) behoort toe aan (de kerk van) Sint-Maarten.)³⁾ In de nagenoeg onnavolgbare rij streek-, rivier- en plaatsnamen komen we een paar bekende namen tegen: Dorstado met zijn twee kerken verbinden wij met het oude Dorestad, het huidige Wijk bij Duurstede. De bedoeling was in het kort de geschiedenis van de Vecht te beschrijven, maar op de achtergrond speelde toch ook de zoektocht naar de oorsprong van de naam Maarssen een rol. De Utrechtse bisschop schrijft dat hij in 953 het volgende bezit: *'In Rudinhem IIII partes tocius ville. Suegsna similiter. Marsna similiter. In Lonora laca due partes tocius ville santi Martini'* (zie afbeelding 4). De bisschop bezit 'In Rudinhem vier delen van het gehele dorp, hetzelfde in Suegsna, hetzelfde in Marsna. In Lonora Laca (Loenersloot) behoren twee delen van het gehele dorp aan Sint-Maarten'.

Detail van het Liber Donationum uit vermoedelijk het jaar 953.

Rudinhem wordt genoemd als 'ville' (dorp), dat zou dus betekenen dat Suegsna (Swesen, later Sweserengh) en Marsna, dus niet Marsua, ook dorpen waren want anders zou dat 'similiter' (hetzelfde) er niet staan. Er moet dus bebouwing en bewoning zijn geweest. Bij Lonora Laca wordt wel weer vermeld dat het een 'ville' is, maar daar bezit de bisschop maar twee delen van het hele dorp.

Albert Delahaye, een luis in de pels

Het zou een rechtgeaard historicus niet passen als hij een andere, afwijkende visie op het voorgaande niet zou aanstippen. Hebben we zelf al twijfels uitgesproken over een aantal zaken wat betreft bewoning in deze streek tijdens de Duinkerke Transgressieperiode, de Nijmeegse archivaris Albert Delahaye gaat zelfs een stap verder.⁴⁾ Hij stelt dat na het terugtrekken van de Romeinen achter de Limes geheel West-Nederland en zelfs Vlaanderen onder water kwamen te staan en dat hier geen enkele vorm van bewoning mogelijk was.

Schippersgracht. 1 januari 1926

De Schippersgracht onder water.

Pas met het terugtrekken van het water kwam hier weer de mogelijkheid om te wonen. Verder stelt hij dat de bisschop van Utrecht niet eens in Utrecht zat, maar in Roermond en Deventer. Utrecht was onbewoonbaar vanwege de hoge

Swesen en zelfs de moord op Bonifatius bij Dokkum alle op losse schroeven komen te staan. Deze discussie verzandde in over-en-weer verwijten op niet-wetenschappelijke gronden en nu staan beide kampen met de hakken in het zand. Het laatste

De overstromingen bleven tot in de twintigste eeuw doorgaan.

waterstand en zou later zijn geschiedenis hebben opgewaardeerd door zich ouder voor te doen dan het daadwerkelijk was. Met allerlei argumenten verplaatst hij Utrecht naar het Noord-Franse Tournehem en volgens hem moeten we de plaatsen Suegsna en Marsna bij het Franse Zouafques en Mernes zoeken en niet hier. De Noormannen die Dorestad plunderden en in de brand staken, moeten we ook niet hier, maar in Noord-Frankrijk zoeken. Dat zou betekenen dat onze traditionele opvattingen over de stichter van het bisdom Utrecht, Willibrord, de geboorte van Liudger in

woord hierover is echter nog niet gesproken. Vooralsnog gaan we hier uit van de traditionele geschiedschrijving.

De getemde Vecht

Ondanks de voor ons echt duistere, vroege middeleeuwen komt er vanaf de oorkonde van 953 duidelijkheid over de Vecht en stukje bij beetje over de plaats Maarssen. Sterker nog, met de groei van Utrecht ten koste van Dorestad wordt de Vecht steeds belangrijker. Aan de ene kant had Utrecht er alle belang bij om hem

bevaarbaar te houden, aan de andere kant was het voor Utrecht ook belangrijk om het natuurgeweld dat gepaard ging met enorme stormvloed, buiten de stad te houden. Dit leidde tot een aantal voor ons huidige begrip tegenstrijdige maatregelen. Om het gebied ten zuiden van Utrecht tegen het opdringende water te beschermen, werd al in 1122 een dam gelegd in de Rijn bij Wijk bij Duurstede. Enige tijd later legde men net ten noorden van Maarssen bij Otterspoor ook een dam in de rivier om te voorkomen dat Utrecht vanuit het noorden schade zou oplopen door het opstuwende water tijdens noordwesterstormen.

Hoewel er een sluis in zat, konden grote schepen hier niet verder en moest er overgeladen worden. In twee handelsverdragen tussen Utrecht en Keulen, waarin de bisschop de veiligheid van de Keulse handelslieden garandeerde, is de Vecht dan ook in tweeën gesplitst. De bisschop garandeerde de veiligheid op de trajecten Utrecht-Maarssen en Maarssen-'t Gein. Toen deze dam niet meer voldeed, werd in 1437 vele kilometers verderop de Hinderdam aangelegd en die bleef functioneren tot 1674. Ook deze gaf echter niet de volledige garantie op droge voeten voor de Utrechters. Vandaar dat (pas) in 1609 bij Utrecht de Weerdsluis werd gebouwd om de rivier te temmen. Het smalle Utrechtse grachtenstelsel werd op die manier aan de ene kant beveiligd voor opstuwend water en aan de andere kant afgesloten voor scheepvaartverkeer.

Ruim een halve eeuw later, in ongeveer 1674, werd eindelijk de Groote Zeesluis bij Muiden aangelegd; nu echter niet met het doel om Utrecht te beschermen. We zitten namelijk middenin de oorlog met Lodewijk XIV, die zo triest begon met het Rampjaar 1672. De Staten van Holland hadden er alle belang bij dat er rondom Amsterdam vlot geïnundeerd kon worden ten behoeve van hun Hollandse Waterlinie. Al naar gelang de waterstand kon het water uit de Vecht of uit de Zuiderzee ingelaten worden. We kunnen concluderen dat de Vecht na afsluiting door de beide sluisen eindelijk getemd was. Toch is dat een voorbarige conclusie: de overstromingen bleven namelijk tot in de twintigste eeuw doorgaan. Bij extreem hoog

water kon de Vecht zijn water niet kwijt en overstroomde het omliggende land, temeer omdat de door sterke ontvening ontstane plassen op hun beurt ook hun water niet kwijt konden. De laatste grote overstroming vond plaats in 1928. Pas na de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 door de aanleg van de Afsluitdijk, kreeg men in de Vechtstreek het veilige gevoel dat men het water van de Vecht beheerste. ●

Noten

1. Publius Cornelius Tacitus. *Germaniae* (circa 100 nC). Hier komt ook de misvatting vandaan dat Maarssen zou zijn gesticht door het volk der Marsii. Dit woonde echter tussen de Lippe en de Ruhr. Tacitus zelf is vermoedelijk nooit in Germania geweest. Hij schreef zijn *Germaniae* meer om de ideale wilde te beschrijven ter lering van de losgeslagen Romeinse zeden.
2. H. Weerts, P. Cleveringa en M. Gouw. De Vecht/Angstel, een riviersysteem in het veen. In: *Grondboor en Hamer* nr. 3/4 (2002).
3. *Oorkondenboek Sticht Utrecht* no 49. Dit is volgens de inventaris gemaakt tussen 777 en 866 met latere bijvoegsels.
4. Albert Delahaye (1915-1987) voerde een ware kruistocht om onze 'ontspoorde geschiedenis' te ontkrachten. Gedurende de vroege middeleeuwen stonden zowel het westen van Nederland als grote stukken van Vlaanderen onder water en de meeste plaats- en riviernamen die latere historici aan het noorden koppelden, bevonden zich volgens hem in het zuidelijke deel van Vlaanderen.

het oude regthuys
 eetcafé • feestcafé • catering
 laan van rijfharke 101 • 3612bp • Denhoven
 telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetoude-regthuys.nl

HAIRFASHION

maarsse

HAIRFASHION MAARSSEN
 PROFESSIONALS
 IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
 VOOR JE HAAR
 EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
 TEL: 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSEN.NL

HAIRFASHION MAARSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSEN

Kaatsbaan 48
 3601 ED Maarssen
 0346-562122
www.degraaffmaarsse.nl

slapen/bedmode/lingerie/linnenshop

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheek
verhuur • nieuwbouw

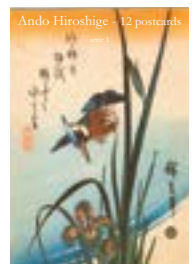
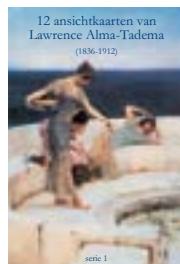
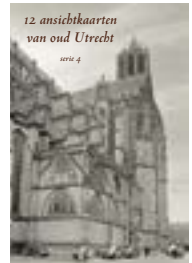
Sterk door Service!

Nassaustraaf 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
erarittermakelaardij
@ERA_Ritter

**Afbeeldingen en foto's uit een andere tijd. Kunst van alle tijd.
Gevat in doosjes met ansichtkaarten. **Bekijk onze website!****

muldershouse.nl